

בית משפט השלום בחיפה

29 ספט 2014
18693-07-09

ע"נ 18693-07-09 פלוני נ' קצין התגמולים – משרד הביטחון – אגף
השיקום

יואב פרידמן

השופט

פלוני
ע"י עו"ד עומר יעבץ

מערער

- נגד -

קצין התגמולים – משרד הביטחון – אגף השיקום
ע"י עו"ד אלעד חן

משיבים

פסק דין

ערעור על החלטת קצין התגמולים מיום 01.07.09 לפיה לא התקיימו התנאים להמשך קבלת תגמול "מחוסר פרנסה". בהחלטה צוין כי "מצאתי כי לא התקיימו התנאים להמשך קבלת תגמול מחוסר מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

פרנסה כמתחייב לפי סעיף 6 לחוק הנכים, ובעיקר סעיף 6 (ב) (2) ולפיכך הנני נאלץ להפסיק את זכותך לשיקום באמצעות השמה בעבודה והפסקת תשלום "חוסר פרנסה" החל מ 1.9.09. " . נקדים ונציין כי ראינו לקבל הערעור.

1. הוגש תצהיר מטעם אשת המערער, שלא נחקרה עליו והועדה לא רואה בכך משום הימנעות המחזקת עמדת המערער, מאחר שבסופו של יום כפי שיבואר, השאלה היא האם עמד המערער בתנאי סעיף 6(ב)(2) של חוק הנכים תגמולים ושיקום (להלן: "החוק"). אם כן, הרי דין החלטת המשיב להתבטל ואם לא הרי שדין הערעור לדחייה. תגמול חפ"ר הופסק בסופו של יום כתוצאה מכך שהמשיב הגיע למסקנה שהמערער מכשיל את הליך ההשמה, ואינו משתלב בעבודות שהוצעו לו למרות שמסוגל הוא לעבוד בהן. על כך למעשה נסובה המחלוקת העובדתית-רפואית, היינו על המסוגלות התעסוקתית של המערער לעבוד בעבודות שהוצעו לו בתהליך השיקום. מחלוקת זו נגזרת אכן במישרין מתנאי הזכאות לקבלת תגמול חפ"ר הקבועים בסעיף 6(ב)(2) לחוק.

2. כדי לברר מחלוקת זו בדבר הכושר התעסוקתי של המערער בנכותו להשתלב בעבודות שהוצעו לו, כאשר לטענתו אין הוא מסוגל לעבוד בהן במומו, מונה בזמנו מומחה מטעם הועדה בתחום התעסוקתי, ד"ר מאיר רותם, בהחלטת יו"ר הועדה הקודמת (החלטה מיום 22.8.11). המשיב התנגד למינוי המומחה, והמערער ביקש את המינוי.

3. נקדים ונציין כי לטעמנו ואף לאחר שנחקר המומחה ארוכות, מסקנותיו הולמות הילוכו של המערער בדבר חוסר מסוגלותו התעסוקתית לעבוד בעבודות שהוצאו לו בהליך ההשמה אצל המשיב. נחזה שתקלה נפלה מלפני המשיב בהליך ההשמה. מסקנה זו חוזקה מהתרשמותנו מן המערער בעדותו, ואף לאחר חקירת העו"ס גב' יעל פלמור שלוותה את המערער בהליך ההשמה.

4. במצב דברים זה, ניתן לתהות האם מדובר במי שאיבד כליל כושר השתכרותו, עקב נכותו המוכרת (30% בתחום הנפשי) או שמא מדובר במי שיכול עדיין להשתכר בעבודה מתאימה אלא שזו לא הוצעה לו. הדברים קשורים גם למחלוקת משפטית בשאלה עד מתי זכאי נכה מוכר לתשלום חפ"ר. עמדת המשיב, וכך מפעיל הוא הלכה למעשה את החוק, הינה שלתשלום חפ"ר זכאי הנכה כל עוד נמשך הליך השיקום וההשמה, ומדובר במי שיכול אכן לעבוד ולו במשרה חלקית. משעה שמכשיל הנכה הליך השיקום, היינו אינו עושה כל שביכולתו כדי לקבל הכנסה או להגדילה עד מחצית השכר הקובע אין הוא זכאי להמשך תגמול חפ"ר. לעמדה זו אנו מסכימים כמובן, והיא נובעת במישרין מלשון סעיף 6(ב)(2) לחוק.

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

5. עם זאת נקדים ונציין כי מחלוקת משפטית לנו עם עמדת המשיב, לפיה גם נכה שאינו זכאי לתגמול נצרך (רק נכות מ 50% ומעלה עשויה להקים זכאות לתגמול הקיום "השכן" של נכה נצרך) אך אינו מסוגל מבחינת כושרו התעסוקתי לעבוד בכל עבודה מפרנסת ולו בהיקף מוגבל, ומצב זה הנו קבוע – גם הוא אינו זכאי לתשלום חפ"ר. עמדה זו של המשיב נובעת מפרשנותו את סעי' 6 לחוק, ולא מהלכה פסוקה. לטעמו תגמול החפ"ר, מהווה תגמול קיום המקביל רעיונית לתשלום דמי אבטלה מבחינת תכליתו. כלומר לשיטת המשיב, גם נכה שאינו מסוגל כלל לעבודה מפרנסת, ולו בהיקף חלקי, בשל נכותו הפוחתת מ 50% – אינו זכאי לתגמול החפ"ר, למרות שאי השמתו לא נובעת מחוסר שיתוף פעולה שלו אלא מחוסר מסוגלות תעסוקתית (לשיטת המשיב יכול ואותו נכה זכאי אז לתגמול קיום אחר של תג"מ). אלא שבפירוש אין מדובר בפרשנות המילולית האפשרית היחידה של סעי' 6 לחוק. ולטעמנו אף אין היא הפרשנות הסבירה ביותר לאור תכליתו של החוק. נשוב לעניין זה בהמשך.

תמצית טענות המערער

6. בשנת 1983, שעה שהיה חייל בשירות סדיר, נפגע המערער במהלך אירוע מבצעי בלבנון. בשנת 1986 הוכר כנכה צה"ל, עקב הפרעות נפשיות לאחר אירוע קרבי, בשיעור 10%. במהלך השנים ניסה המערער להשתקם באמצעות לימוד מקצועות שונים, אך עקב החמרה במצבו הנפשי לא יכול לעשות כן, שכן סבל מסימפטומים פיזיים ונפשיים רבים. בשנת 1986 החל בלימודי מכינה ועבד בעבודות מזדמנות, אך לא הצליח לסיים את לימודיו. בשנת 1988 החל לימודי הנדסאי מכונות במימון משרד הביטחון אך כעבור שנה פרש.

במשך השנים עבד המערער בעבודות מזדמנות רבות ללא הכוונה מגורם כלשהו באגף השיקום, לרבות לימודי מלונאות, אך מעולם לא הצליח להתמיד בעבודותיו בשל מחלתו. בין השנים 2002-2004 עבד המערער כמדריך במוסד לחוסים ב-***** , אך פוטר בשל בעיות משמעת כביכול אשר בפועל היו בעיות תפקוד כתוצאה מהמחלה.

7. בשנת 2005, הועלתה דרגת הנכות של המערער ל-20% ובהתאם ביטלה הועדה הרפואית את הליך השיקום והוא הוכרז כזכאי לתגמול מחוסר פרנסה. מאז נעשו מספר ניסיונות השמה, בין היתר בעמותות "מעברים" ב-***** , וב"בית חם" בחיפה. בגין מצבו הנפשי ההשמות לא צלחו. באותה תקופה ניסה ללמוד לתואר ראשון בחוג ללימודי משאבי אנוש אך עקב החמרה במצבו הנפשי לא הצליח להתמיד.

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

8. בתאריך 09.07.08 החליטה ועדת התעסוקה לאפשר ניסיון השמה נוסף באמצעות "מרכז שיקום *****". במקביל ועדת כושר העבודה מצאה אותו כשיר לעבודה בהיקף של 4 שעות. בתאריך 19.08.08 נמצאה עבורו עבודה בכלביה בכפר תקווה, אך התקבלו תלונות על היעדרויות רבות, בעיות אמינות, ולאחר שנפגע בתאונת עבודה (ננשך כאשר הפריד בין כלבים) התנערו ממנו. כאשר התלונן, הופסקה עבודתו בינואר 2009.

9. באפריל 2009 הועלתה דרגת נכותו הרפואית של המערער מ 20% ל 30%. בתאריך 01.07.09 ניתנה החלטת קצין התגמולים, המודיעה למערער על הפסקת זכאותו להשמה לעבודה והפסקת תגמול מחוסר פרנסה.

טענות המשיב

10. מניסיונות התעסוקה והשיקום המתוארים, עולה כי המערער לא הוכיח שעשה כל שביכולתו לקבל הכנסה, כנדרש בסעיף 6 לחוק. תגמול חפ"ר הינו מטבעו תגמול זמני המיועד לאפשר לנכה לקבל הכנסה באופן זמני עד למציאת עבודה, בתנאי שהנכה משתף פעולה בהליכי ההשמה ועושה כל שביכולתו לקבל הכנסה. במקרה שלפנינו קיבל המערער במשך למעלה מ-4 שנים תגמול חפ"ר, לעיתים לפנים משורת הדין (שכן לימודים גבוהים אינם מזכים בגמלה).

באשר לחו"ד המומחה טוען המשיב כאמור כי בטיעונו כי המערער אינו מסוגל לעבוד לצמיתות, הוא שומט את זכאותו לקבלת תגמול חפ"ר, שהינו כאמור תגמול זמני המשולם לנכה עד השתלבותו בשוק העבודה. ככל שהמערער טוען כי הוא אינו מסוגל לעבוד כלל לצמיתות הרי שגם לשיטתו, אין הוא זכאי על פי החוק לקבלת תגמול חפ"ר.

עיקרי חוות הדעת של מומחי הצדדים

חו"ד תעסוקתית מטעם המערער - ד"ר סטפן שלוסברג (21.09.09)

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

11. בתחילה, השקיע משרד הביטחון משאבים רבים בנסיון לשקם את המערער בעיסוק יישומי. ואולם, כאשר נסיונות ההשמה לא צלחו, ראה אגף השיקום בהתנהגותו של המערער חוסר שיתוף פעולה וזלזול בניסיונות לשקמו. לטענת המומחה, עצם העובדה שאחוזי הנכות של המערער הועלו כבר פעמיים היתה צריכה להדליק נורה אדומה כי המערער אינו מסוגל לעבוד בכלל בעבודה מסודרת ונורמטיבית. גם הנכות בשיעור 30% שנקבעה אינה תואמת את מצבו הבריאותי. אצל המערער ישנם סימנים קליניים מובהקים וקבועים ללא הפסקות המגבילים את התאמתו הסוציאלית ואת כושר עבודתו באופן ניכר, על כן לטעמו יש לקבוע לו נכות של 50%. לטענת המומחה, המערער מותש נפשית וגופנית מניסיונות הסרק לשקמו, כאשר למעלה מ-25 שנה הוא לא הצליח להשלים לימוד יישומי כלשהו על מנת להתפרנס בכבוד. במקרה דנן קובע המומחה כי מדובר בפגיעה נפשית ללא סיכוי להטבה כלשהי בעתיד.

חו"ד תעסוקתית מטעם המשיב- ד"ר שלמה משה (16.03.11)

12.א. בבדיקה- מוזנח בהופעתו, אינו מגולח. מדבר בכעס ובטרוניות כלפי כל מה שקרה לו. לצורך הערכת מצבו השתמש המומחה בשאלון תעסוקתי שנבחר מתוך שאלון המילטון. על פי תוצאות השאלון:

1. יכולת לתשומת לב- יכול לשים לב אך מתקשה להתמיד בכך
2. שמירה על ריכוז לאורך זמן- מסוגל 30-40 דקות
3. יכולת מיקוד- מציין שבעת עבודתו בכפר תקווה התקשה להתרכז עם הפרעות המפגרים.
4. יכולת לבצע תהליך בשלמות- יודע מה לעשות אך מתקשה להתרכז בפרטים הקטנים.
5. להיות ממוקד מטרה- מתקשה מאוד
6. יכולת זיכרון- מתקשה בזיכרון לטווח קצר. מתקשה לאתר בביתו חפצים טריביאליים.
7. יכולת לחזור על רוטינות באופן זהה- מתקשה ברוטינות במסגרת ביתו וגם במסגרת עבודתו.
8. יכולת לעבוד ע"פ תכנון- יכולת נמוכה

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

9. יכולת של זיכרון מידע- מדווח כי זכרוננו לטווח הרחוק ירוד

10. יכולת עבודה באופן עצמאי- התקשה לעבוד כמטפל בסבא של אשתו. ב. המומחה סוקר את עברו הרפואי של התובע ושולל את מסקנות הועדות הרפואיות: בעת שחרורו של המערער מבית"ח נמצאה בדיקתו הקלינית תקינה לחלוטין ושאר הבירור נמצא תקין. בשנת 1985 שלח המערער מכתב לאגף השיקום וציין כי הוא סובל מסחרחורות, איבוד שיווי משקל ראייה לא תקינה וחוסר יציבות בשינוי תנוחה, תלונות העומדות בניגוד לבירור הרפואי שעבר שנה קודם. כמו כן הוא מוסיף כי באותה עת עומד הפרופיל הרפואי שלו על 45 (נפשי), אולם המומחה מציין כי בפרופיל כזה אין המדובר בבעיה חמורה מבחינה נפשית ויש חיילים רבים המשרתים שירות מלא עם פגיעה כזו. החל משלב זה נפתחת לגרסת המומחה סאגה ארוכה בה המערער מנסה את דרכו במגוון רב של עבודות ועיסוקים. כאשר העבודה מוצאת חן בעיניו הוא מצליח להתמיד בה מספר שנים וכאשר לא, הוא מתעמת עם הממונים עליו ועוזב את עבודתו כאשר ה"אשם" בכך הינה בעייתו הנפשית כביכול, ולא מה שמצאו הגורמים המטפלים- מוטיבציה ירודה וחוסר רצון להתמיד בעבודה. ג. בוועדה רפואית ראשונה שעבר בשנת 1998 כתבה הועדה כי אין שום עדות להפרעות פסיכוטיות, ולא צוינו מיחוסים כמו סחרחורות או תופעות אחרות שבגללן עוד בצבא הופנה המערער לנירולוג. דיון בוועדה: לאור תוצאות הבדיקה, החומר שבתיק והעובדה שהמערער לא רואה את עצמו כזקוק לטיפול פסיכיאטרי יש ספק רב אם אצל הנ"ל קיימות הפרעות נפשיות כלשהן. עם זאת, היה מעורב בתקרית קרבית ואין לשלול הפרעות נפשיות קלות. המערער קיבל 10% נכות תוך שהועדה מציינת כי נכותו הנפשית, במידה והיא קיימת, אינה גורמת לנכות גדולה יותר. באותה שנה אף קיבל המערער מחמאות על יכולותיו השכליות מאת רפי אגסי, פסיכולוג קליני, היינו כי הפגיעה הנפשית היתה מינורית. פסיכולוגית שיקומית מאותה תקופה ציינה בחוות דעתה כי המערער לא מימש את הפוטנציאל השכלי שלו לאור קשייו הנפשיים, אך בהחלט מומלץ לו להמשיך וללמוד קורס יועצי מס. ד. בשנת 2004 עבר המערער ועדה רפואית נוספת, בה פירט מגוון תלונות גופניות והוסיף כי לאחר הפגיעה התעורר במסוק וראה לידו חייל מת. כמו כן טען שהפסיק לעבוד כי הוא רב עם כולם. לטענת המומחה, הועדה ככל הנראה לא עיינה בתיקו של המערער ולא מצאה את המסקנות שצוינו לעיל. חרף זאת נתנה הועדה למערער נכות של 20%, אולם לטענתו אין שינוי מהועדה הקודמת לעניין מצבו של המערער, על פיה הוא כשיר להכשרה שאינה אקדמית ולעבודה במסגרות התואמות הכשרה זו. לטענת המומחה, אין המדובר במצב של הלם קרב קשה כאמור במסמכים משנת 2007, והרבה מהתלונות הינן סובייקטיביות, כך שניתן היה לעשות מבחני קשב וריכוז, שכן הקביעות האחרונות סותרות את הקביעות הראשונות בעניינו של המערער. כמו כן מציין המומחה כי לימודים במסגרת בה למד המערער הינה תובענית יותר מהעבודות בהן יכול היה להשתלב. ה. ב-2008 מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

כאמור המליץ הצר"מ (צוות רב מקצועי) על עבודה בהיקף 4 שעות ביום וועדה רפואית נוספת מאותה שנה קבעה כי אין החמרה במצב הנפשי ואחוזי הנכות הקיימים תואמים את מצבו של המערער. המערער לא ויתר ועבר ועדה רפואית נוספת. הועדה הרפואית בחנה את תלונותיו לאור המקובל בתסמונת PTSD, ומה שהיטה את הכף היה דיווח מעבדת השינה, כי יתכן שבעיות השינה הינן תוצאה של תגובה פוסט טראומטית, אך אין בכך ודאות. חרף זאת קבעה הועדה כי חלה החמרה וקבעה נכות של 30%, על אף שלא בחנה את רוב מרכיבי התסמונת. ב-2009 נכתב ע"י ד"ר סגל כי קיימת החמרה במצב עקב **קשיים במיצוי זכויות מול משרד הביטחון**. ו. לטענת המומחה, במקרה של המערער, המדובר בתגובה דכאונית חרדתית בחומרה קלה ובספק בינונית (לשון אחר, המערער זכאי היה לנכות בת 10% לשיטת המומחה, או למירב 20% אך לא מעבר – הערת הועדה). על פי שאלון המילטון שמילא המערער נראה כי הוא אינו כשיר לעיסוקים המצריכים השכלה אקדמית אך כשיר לעבודה רוטينية בה שיקול הדעת אינו גבוה ואשר אינה מצריכה השכלה אקדמית. לפיכך קביעת ועדת הצר"מ מתקבלת על הדעת. הבעיה נעוצה לטעמו בעובדה שהמערער הרשה לעצמו לתבוע עיסוקים ה"מתאימים" לו בעוד שלמעשה העיסוקים המתאימים הינם אלו שצוינו עוד בשנות ה-80, קרי עיסוקים שלאחר לימודי תעודה, אשר אינם כרוכים באינטרקציה אינטנסיבית עם תלויים וגם לא כרוכים בפעילות בעלת אופי טיפולי, כגון עבודה פקידותית, עבודה כנהג, עבודה בשמירה, עבודה במחסן. עיסוקים אלו יכול לבצע המערער בהיקף משרה חלקי ואף מלא כאשר היקף המשרה תלוי במוטיבציה שלו ולא במצבו הנפשי. 13. במקביל להגשת חווה"ד, ציין המשיב כי הוא מסכים לפנים משורת הדין לעשות ניסיון נוסף להשמת המערער בעבודות מהתחומים שהציע המומחה לתקופה של 3 חודשים, בתנאי שהמערער ישתף פעולה באופן מלא בניסיונות ההשמה. במהלך תקופה זו יוענק למערער תגמול חפ"ר, אך ככל שבמהלך ניסיון ההשמה יפסיק המערער לשתף פעולה, יופסק תשלום החפ"ר מיידית. ב-10.09.12 הודיעו הצדדים כי הליך ההשמה הסתיים ללא הצלחה. **דין** 14. כאמור, מונה מומחה תעסוקתי מטעם הועדה, ד"ר מאיר רותם. חוות דעתו ניתנה ב-6.12.11 ולהלן עיקריה: נראה כי מדובר בחייל שבהיותו בשירות סדיר נפצע בשירותו בלבנון ב-1983 וכתוצאה מכך פיתח הלם קרב ותסמונת פוסט טראומטית. מאז שנפגע חלפו 25 שנים והמערער לא הצליח להשתלב בשוק העבודה, למרות ניסיונות ללמוד מקצועות שונים והשקעה בלימודים, למרות קשיים אישיים. המערער גילה רצון להשתלב בשוק העבודה. החמרה במצבו הנפשי הקשתה עליו הן בלימודים והן בהשתלבותו בשוק העבודה. גם הועדות הרפואיות של משרד הביטחון שוכנעו כי חלה החמרה הדרגתית בתסמונת הפוסט טראומטית, מצבו הנפשי ויכולתו המוגבלת לתפקד. להערכת המומחה, לאחר 25 שנים החמיר מצבו הנפשי של המערער וכתוצאה מכך גם הקושי בתפקודו. שני

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

אלה עברו תהליך כרוניזציה למרות טיפולים ונסיונות שיקום שקיבל. המאפיין הבולט אצל המערער אשר צוין ע"י הרופאים שבדקו אותו- חוסר מוטיבציה וחוסר התמדה בעבודות בהן עסק. המערער עבד תקופה קצרה בעבודות שונות, תחילה בהתלהבות ועם מוטיבציה רבה ולאחר מכן החל להעדר, לא התמיד בעבודה, נקלע לחיכוכים עם עובדים אחרים ולבסוף עימותים עם המעביד או הממונים עליו. דפוס התנהגות זה חזר מספר פעמים. לכן, עבודה קבועה לתקופה ממושכת גם של 4 שעות ביום אינה מציאותית ואינה מתאימה לאדם עם דפוס התנהגות כזה. להערכת המומחה, בגילו של המערער היום, לאחר שחלפו 25 שנים של ניסיונות שיקום, והקושי עד כדי אי יכולתו להשתלב בעבודות קבועות לתקופות ממושכות, ניתן לקבוע כי לא מסוגל לעבוד בעבודות מסודרות וקבועות אלא בעבודות לפרקי זמן קצרים ומעט שעות ביום. לאחר תקופה כה ארוכה, מצבו הפך להיות ככל הנראה בלתי הפיך, ועל כן הוא אינו מאמין שהמערער יוכל לעבוד ולהשתלב בשוק העבודה בהיקף מלא ואף לא בהיקף חלקי של 4 שעות למשך תקופות ארוכות. אין בעבודות זמניות כדי לפרנס אדם למחייתו באופן קבוע. עובדת סוציאלית החליטה כי יש לראות את לימודיו במכללת עמק יזרעאל כתהליך שיקומי, וגם לעבודה זמנית יש להתייחס כאל תהליך שיקומי ולא עבודה מפרנסת. אם העבודה תהפוך לעבודה קבועה, אזי ניתן יהא להתייחס לזאת כאל תהליך שיקומי מוצלח. בנוסף לכל המתואר סובל המערער מהפרעות בשינה עם השלכות קשות על מצב רוחו, עירנותו ותפקודו למחרת היום בעבודה, תפקודו פחות, הופך להיות חסר סבלנות, מצב המביא אותו לעימותים עם עובדים אחרים ומעבידיו. הפחתת שעות העבודה אין בה כדי לשפר את המצב. כיום, שילוב כל הגורמים הם הביטוי לפגיעה בתפקודו התעסוקתי ולקושי ביכולתו להשתלב בשוק העבודה. מכאן כי קיים אובדן כושר השתכרות של כ- 65%. **לסיכום** - עקב מצבו הרפואי, המערער אינו מסוגל לעבוד בעבודה קבועה או רציפה. מאחר ומידי פעם עשוי להשתלב בעבודה בהיקף חלקי לתקופות קצרות, מעריך המומחה כי מצבו הבריאותי גורם לגריעה בשיעור של 65% מכושרו להשתכר. 15. המערער ומומחה הועדה נחקרו ארוכות וכמו כן נחקרו ארוכות המצהירה מטעם המשיב, העובדת סוציאלית גב' פלמור. האחרונה היא שליוותה את המערער בתהליך ההשמה. כמו כן הגיש תצהיר מטעם המשיב ונחקר גם מר מוטי אסייג, מנהל אגף השיקום במחוז חיפה והצפון. נתייחס לעיקרי הדברים בהמשך. **כרונולוגיה** 16. מצבו הנפשי של המערער החמיר במהלך השנים, ונכותו עלתה כפי שיפורט. למען הסדר נסקור הכרונולוגיה של הנכות הרפואית המוכרת, ושל נסיונות התעסוקה, כפי שנפרשו בעדויות המערער ומר אסייג. חלק מקביעותינו ישולב להלן באותה סקירה: א. כאמור הוכר המערער כנכה בעקבות פגיעה נפשית בתר חבלתית בשנת 1983 במהלך אירוע קרבי בלבנון. נכותו נקבעה ב 1986 על ידי ועדה רפואית, והועמדה על 10% לפי פריט 33(ב) של התוספת לתקנות הנכים (מבחנים לקביעת דרגת נכות) הדנה בהפרעות נפשיות.

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

התקנה קובעת 10% בגין - "הפרעה נפשית עם הגבלה קלה בכושר התפקודי". ב. בשנת 1986 למד המערער במכינה קדם אקדמית. הוא ציין כי סיים לימודים בתחום המלונאות – לימודי תעודה במלונאות דביר (לפקידי קבלה). ג. בשנת 1988 החל ללמוד לימודי ערב במגמת הנדסאות מכונות במימון המשיב, אך הוא עזב לאחר שנת לימודים אחת. ד. בין השנים 90 עד 93 עבד המערער במלון עמי בתל אביב כפקיד הזמנות. בקורות החיים שלו לעומת זאת ציין כי עבד שם כסגן מנהל אגף, עצמאי בעבודה מול לקוחות, קופה, סוכני נסיעות וחב' אשראי וכי עבד שם עד שנת 95. לפער בין 5 ל 3 שנים בסוג התעסוקה התייחס המערער בעדותו בכך שהגב' פלמור אמרה לו שעליו "ליפות" את קורות החיים שלו הרבה יותר ממה שיש לו להציע בפועל. הגב' פלמור ציינה, ועדותה מקובלת עלינו, כי קורות החיים הוכנו על ידי המערער. ברור שהמערער הוא זה שהכין את קורות החיים, ולמעשה אחרת לא נטען, וברור גם שהגב' פלמור לא אמרה לו לכתוב דברים שאינם נכונים בקורות החיים. יש כמובן הבדל מקובל בין פרזנטציה מחמיאה ככל הניתן בקורות החיים, שנועדה לסייע במציאת מקום עבודה (וככל שניתן ייעוץ של הגב' פלמור להציג את קורות החיים באופן מחמיא ככל הניתן הרי זה ייעוץ לגיטימי) לבין יעוץ למערער לציין פרטים לא נכונים בקורות החיים – יעוץ שברור שלא ניתן. אולם אותו פער משקף לטעמנו את שכבר ציינו. המערער גילה לאורך השנים מוטיבציה הן ללימודים והן להיקלטות במקומות עבודה. הדבר עולה בפירוש גם מעדות מומחה הועדה ד"ר מאיר רותם. הבעיה אינה במוטיבציה אלא ביכולת ההתמדה. עד שנת 1996 עבד המערער במחלקת חוזי משתכנים שבמינהל מקרקעי ישראל. ו. המערער אישר כי סיים תואר ראשון בשירותי אנוש. לקח לו זמן רב – 6 שנים – לסיים התואר. התייחסות מר אסייג לעניין זה היתה כי נודע לאגף השיקום שהמערער החל ללמוד בתוכנית ללימודי משאבי אנוש במכללת עמק יזרעאל. אגף השיקום מיוזמתו פנה למכללה כדי לברר כיצד ניתן לסייע למערער. אלא מה? יש שלושה מסלולי שיקום: סיוע בפתיחת עסק עצמאי, סיוע בהשמה לעבודה כשכיר, וסיוע בלימודים. המערער עצמו הוא שבחר בסיוע בהשמה לעבודה כשכיר ולא בסיוע ללימודים. את לימודיו מימן באופן פרטי, כאשר לו בחר במסלול של סיוע ללימודים, היה אגף השיקום מממן הלימודים ודמי קיום בתקופת הלימודים. בפועל, שולם לו למערער החפ"ר עד 9/09 היינו 3.5 שנים מ 2005. אגף השיקום החליט להתחשב במערער, כאשר מבחינת הנהלים (שוב, מדובר בנוהל ולא בקביעה שבחוק) מי שסיים לימודיו והוסמך, נחשב כנכה משוקם שאינו זכאי להמשך השמה (עמ' 45 למטה לעדות מר אסייג). ז. בין השנים 1999-2001 עבד המערער לפי קורות החיים כמנהל חשבונות בקיבוץ ניר עוז. ח. המערער מציין כי בין השנים 2002 ל 2004 עבד כמדריך במוסד לחוסים ב***** אך פוטר עקב בעיות משמעת לכאורה. ט. בשנת 2004 הגיש המערער תביעה להחמרת מצב וועדה רפואית מיום 21.12.04 אכן העלתה דרגת נכותו ל 20% לפי פריט 33(ג) של התוספת לתקנות הנכים (מבחנים לקביעת דרגת

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

נכות). זאת משמצאה שיש הגבלה בינונית בכושר התפקודי. יא. המערער הגיש בקשה לביטול שיקום וב 15.5.05 ביטלה ועדת ערעורים עליונה את שיקומו. בעקבות ביטול השיקום, קיבל המערער החל מיום 1.6.05, תגמול מחוסר פרנסה שהזכאות לו כאמור קבועה בסעיף 6 לחוק. יב. ב 23.6.05 החליטה ועדת תעסוקה להפנות את המערער לסיוע בהשמה באמצעות חברת "רון בכור" שהינה חברה המסייעת לאגף השיקום בהשמת נכים. כאמור, עולה מעדותו של מר אסייג שיש שלושה מסלולי שיקום חלופיים: השמה בעבודה שכירה, סיוע בפתיחת עסק עצמאי או לחלופין סיוע בלימודים. הבסיס להחלטה על אחד ממסלולי השיקום, הינה החלטת הרופא המחוזי בדבר יכולתו של המבקש להשתלב באחד משלושת המסלולים. הרופא המחוזי, שכבר עתה נדגיש שאינו חייב להיות רופא מומחה (וממילא ברי שאף כאשר הנו מומחה, אין לו בהכרח מומחיות בתחומי הנכות מהן סובל הנכה הספציפי שעניינו נבדק או בהשלכותיהן התעסוקתיות), נעזר לשם מתן ההחלטה בצוות רב מקצועי (צר"מ). כאשר מדובר בנכות נפשית כולל הצר"מ מומחה פסיכיאטר ומומחה תעסוקתי. כאשר הנכות המוכרת היא פיזית מדובר על מומחה שיקומי ומומחה תעסוקתי. יג. כנספח ה' לתצהירו של מר אסייג צורפה החלטת ועדת התעסוקה כאמור מ 23.6.05. עובדת השיקום שהגישה הבקשה לועדה, היתה גב' אורית צוקר שלא העידה מטעם המשיב. יש חשיבות לסקירת ההחלטה. החלק הראשון שלה נושא כותרת "פירוט נושא הדיון" ושם מצוין כי אחוזי הנכות של המערער עלו ל 20% ב 12/04, וועדת ערעורים עליונה ביטלה שיקומו ב 15.5.05 ולפיכך זכאי הוא לסיוע בהשמה בעבודה. צוין כי "לאורך חייו בולטת התנהלות פתלתלה, מקומות עבודה שונים, קורסים שונים שהתחיל ולא סיים. לפיכך מומלץ על תעסוקה נתמכת עם ליווי". ראינו לנכון להדגיש המלצה אחרונה זו שכן בעוד שהליווי הינו סיוע של עובדת סוציאלית, במקרה זה הגב' פלמור המלווה תהליך ההשמה, הרי לטעמנו לא התקיים התנאי של ניסיון להשים את המערער בתעסוקה נתמכת (מוגנת). יד. גם מעדותו של מר אסייג עולה כי מעשית, אגף השיקום מתייחס לחלק האופרטיבי, היינו להחלטה שבאה בסוף אותו מסמך נספח ה' לתצהירו. ראה עמ' 42 למעלה. מר אסייג ציין שבאותו חלק אופרטיבי של ההמלצה צוין כי ההמלצה של הרופא הינה לעבודה מפרנסת. ההחלטה הקצרה נוסחה אכן בזו הלשון בחלק התחתון של נספח ה' "ועדת תעסוקה מאשרת הפנייתו ל"רון בכור" להשמה מפרנסת". נשאלת השאלה הכיצד ניתן להבין הפער בין ההמלצה לבין ההחלטה. בעוד שבפרק פירוט נושא הדיון צוין שמומלצת תעסוקה נתמכת, הרי שבפרק ההחלטה אין אזכור לתעסוקה נתמכת אלא "להשמה מפרנסת". לא ברור מדוע לא נקלטה ההמלצה גם אל תוך ההחלטה ואם הייתה אכן כוונה לסטות מן ההמלצה במפורש, או שמדובר בניסוח לאקוני סטנדרטי, ואך בחוסר שימת לב לא צוין התנאי שאותה תעסוקה מוצעת בה ינסו להשים את המערער, תהא תעסוקה נתמכת. מכל מקום פער "ניסוחי" זה יצר לטעמנו תקלה

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

מתגלגלת בהליך השיקום עליה נעמוד לעיל. ט"ו. מר אסייג מציין כי המערער ביקש לעבוד עם אנשים בעלי מוגבלויות, הדרכה לילדים או טיפול בעזרת בעלי חיים. טענה זו מקובלת עלינו ואף המערער (שחקירתו הותירה רושם מהימן) לא התכחש לדבר. אלא מה?: יש להבדיל בין מוטיבציה שאכן היתה למערער להיקלט בעבודות, לבין יכולתו הריאלית להשתלב בעבודות שהוצעו לו בנכותו הספציפית על תסמיניה. התרשמות הועדה היא שהמערער אדם אינטליגנטי ורהוט, והדבר עולה אכן גם מעדות הגב' פלמור. לעומת זאת סובל המערער כתוצאה מנכותו (ולא כעניין של התחזות או ניסיון של החמרה מכוונת) מעצבנות ומתח שניכרו היטב לאורך עדותו ומ"פתיל קצר". הדבר עלה היטב גם מעדותו של מומחה הועדה שציין שהמערער מגלה לאורך השנים מוטיבציה הן ללימודים והן להיקלטות בעבודה, אולם אין הוא מצליח לסיים מה שהתחיל, כאשר בשלב זה או אחר מגיע הוא לעימות עם ממוניו ולכן אינו מצליח להיקלט בשום מקום. מבחינת כישוריו, ציין מומחה הועדה, מתאים המערער לקשת של עבודות משרדיות שאינן כרוכות במתחים, עקב נכותו, ואולם אין לו יכולת ריאלית להחזיק מעמד גם בעבודות כאלה לאורך תקופה בגלל אותם מתח ועצבנות מהם הוא סובל וגורמים להתנהגות "לעומתית" עם הממונים. ט"ז. בשלב זה נשוב ונציין כי אנו התרשמנו לטובה ממהימנות המערער. לטעמנו יש לאבחן בין כמה מצבים שונים המאפיינים נכים הלוקים בנפשו ומטופלים בהשמה באגף השיקום. יתכן מצב שבו אדם הופך נכותו לקרדום לחפור בו, ומעצים הסימפטומים מהם הוא סובל על מנת להמחיש שכביכול אין הוא מסוגל להיקלט בשום עבודה, והדבר קורה פעם אחר פעם. זאת למרות שלאשורה ואף בנכותו, מסוגל הנכה להיקלט בקשת של עבודות שהוצעו לו ומתאימות למומו ונכותו הספציפית. במצב דברים זה, אכן לא מתקיים התנאי שהנכה עשה את כל אשר ביכולתו כדי לקבל הכנסה או להגדילה עד מחצית השכר הקובע. מאידך, יש מי שלאשורה מתברר שנכנס הוא למצבים אחרים. נכותו הנפשית אכן גורמת לו לסימפטומים בעטיים, גם אם לכאורה מבחינת כישוריו האינטלקטואליים לבדם, מתאים הוא לקשת של עבודות, הרי אין הוא יכול להיקלט לאשורה באותן עבודות; שכן אין הוא יכול לתפקד בהן כהלכה לאורך זמן: בין מבחינת ריכוז, ובין מבחינת התנהלות תזזיתית או עצבנית. או שמא מגיב הוא לקשיים פעוטים יחסית באופן מועצם אך לא כמניפולציה אלא כתגובת אמת הנובעת מנכותו. אדם כזה יכול שיתברר שאין הוא כשיר למעשה לשום עבודה מפרנסת בדיוק מן הטעמים שצוינו לעיל, או שלמצער זקוק הוא אכן לתעסוקה מוגנת שאינה כרוכה מטבעה במתחים. כפי שיבואר בפן הרפואי- תעסוקתי, יכול ואכן המערער אינו כשיר רפואית לכל עבודה מפרנסת; ויכול שכשיר הוא אכן מבחינת מסוגלות תעסוקתית להיקלט ולהתמיד בעבודה מוגנת. אולם עבודה כזו שניתן להיקלט בה מעשית, לא הוצעה לו עד היום בניסיונות ההשמה שנעשו לגביו (למעט חריג אחד, שלא ניתן לגזור ממנו מסקנה גורפת על הכשלת הליך ההשמה). לעבודה רגילה – אין הוא מתאים

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

בנכותו. י"ז. נשוב להמשך הסקירה הכרונולוגית: כנספח ו' לתצהירו של מר אסייג צורף מכתבה של רכזת ההשמה איזור צפון בחב' רונן בכור, גב' הילה רוקח, המהווה סיכום תהליך חיפוש העבודה שנעשה עד אז עם המערער. גב' רוקח ציינה כי נמצאה למערער עבודה בנצרת עילית שטיבה לא פורט. המערער ביקש להיקלט למשרה מלאה ובשכר רגיל, ומאחר והעבודה לא היתה במשרה מלאה, הוא לא רצה אותה. גב' רוקח מציינת שגם בעמותת "מעברים" המסייעת בחיפוש עבודה, לא הראה המערער מוטיבציה ולא שיתף פעולה עד שגם האחראית שם התייאשה. גב' רוקח לא זומנה לעדות ולא ניתן לשעות לטענה בדבר העדר מוטיבציה בשלב הזה. נראה שחלק מגורמי ההשמה החליפו בין העדר מוטיבציה לבין פער שקיים אצל המערער עצמו, בשל מחלתו, בין המוטיבציה שדווקא קיימת אצלו, לבין יכולתו הריאלית להיקלט בעבודה, והיכולת לשמר אותה מוטיבציה בהמשך. יכול והטעות מובנת דווקא בשל העובדה שהתרשמותנו כאמור הינה שיש לו למערער מוטיבציה ראשונית להיקלט; אולם זו נלווית בקושי אובייקטיבי של העצמת קשיים ולו טריוויאליים, יחד עם קשיים אובייקטיביים להתמיד בכל עבודה. י"ח. עובדי השיקום אינם רופאים וכפי שעלה היטב מעדותה בפנינו של העו"ס גב' פלמור, הם מתייחסים כנתון מוגמר להמלצות הרופא המחוזי, כהמלצות המחייבות אותם. לא צוין הדבר בנימה ביקורתית, שכן נראה שצריך אכן שתינתנה המלצות רפואיות מתאימות בפן התעסוקתי, על ידי גורמי הרפואה, בטרם יוכלו העובדים הסוציאליים האמונים על תהליך השיקום וההשמה לבחון מהן העבודות שניתן להציע לנכה במומו, או מהן העבודות שראוי להכווין אליהן כדי שינסה לאתגרן בעצמו. אולם השורה התחתונה הנה שהרופא המחוזי מהווה גורם מחליט בפן הרפואי והמנהלי אצל המשיב, ביחס למסוגלות הרפואית של המועמד להשמה. **אולם בהעדר מומחיות בכלל, או מומחיות ספציפית בתחום הנכות ממנה סובל הנבדק (בפרט כאשר מדובר בפן הנפשי), הרי ניתן לצפות שהרופא המחוזי ייחס חשיבות להמלצות של בעלי המומחיות בצר"מ; המלצות המועברות אליו. לשם כך הרי מופנה הנבדק לצר"מ מלכתחילה, והפניה זו הנה הגיונית לגופה, כדי שהמסוגלות התעסוקתית תיבדק על ידי מומחים מתאימים לסוג הנכות ממנה הוא סובל. לכן, כאשר לא מאמץ רופא מחוזי את החלטות הצר"מ כלשונן, ואין הנמקה לסטייה זו שלו מן ההמלצות, נפתח פתח לתקלה. כאשר החלטתו של הרופא המחוזי אינה מבארת על שום מה לא אומצו כלשונן המלצות של פסיכיאטר ורופא תעסוקתי המשתתפים בצר"מ לפגועי נפש, יכול להתחיל "להתגלגל" הליך השמה על ידי עובדי השיקום והעובדים הסוציאליים, המניחים שהנכה הוא בעל מסוגלות תעסוקתית לעבודה מפרנסת על פי החלטת הרופא המחוזי שהיא זו המנחה אותם. ואם לא כך פני הדברים בפן הרפואי-תעסוקתי, הרי שהנחה שגויה זו עשויה להביא לתקלה כפי שארע במקרה זה. מקורה של התקלה במקרה שכזה הינו בחוסר התאמה בין הנחות היסוד שבבסיס תהליך ההשמה השיקומי, לבין**

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

התאמתן למגבלות התעסוקתיות הריאליות הנובעות מן הנכות הרפואית, במקרה של נכה ספציפי. י"ט. ב"כ המשיב בסיכומיו הפנה למאמצים הנמשכים והמסורים של עובדי אגף השיקום שליוו המערער בתהליך השיקום וניסיונות ההשמה התעסוקתית. אנו מסכימים בהחלט. הבעיה אינה נעוצה בחוסר מסירות או מאמץ של העובדים הסוציאליים ועובדי ההשמה, שחזקה שעושים הם אכן כל שביכולתם כדי לסייע לנכה להיקלט בעבודה מתאימה, מתוך אמונה ערכית שרוב הנכים הנם ברי שיקום, וכך עשו אף הפעם. הבעיה הנה, כפי שהומחש במקרה זה, ויש לקוות שאינו מייצג, בכך שאותם עובדים סוציאליים או עובדים האמונים על תהליך ההשמה, חייבים לאמץ את החלטת הרופא המחוזי הכתובה המועברת אליהם; כאשר היא בתורה אינה משקפת את המגבלות הרפואיות הריאליות המגבילות הכושר התעסוקתי (אם משקפת היא – ברי שאין כל בעיה). אם מתרחשת תקלה כזו, עשויה היא לגרום בתורה שהנכה פעם אחר פעם אינו מצליח להשתלב בתעסוקות המוצעות לו, שכן אינן הולמות מגבלותיו הרפואיות. או אז נוצר "דו שיח של חרשים" בהליך השיקום, כאשר העובדים הסוציאליים וגורמי ההשמה המונחים על ידי החלטת הרופא המחוזי מניחים שהנכה הוא בעל כישורי תעסוקה שאינם נתונים לו בפועל. בשל הנחה שגויה זו, מגיעים הם למסקנה שהוא מכשיל את הליך השיקום, והנו נעדר מוטיבציה. והנכה מצדו מוצא עצמו מתוסכל בשל הסיטואציה אליה נקלע בהליך ההשמה. במצב דברים זה אפוא, הנכה אכן עושה "כל אשר ביכולתו" כדי לקבל הכנסה או להגדילה כדי מחצית השכר הקובע (לשון סעיף 6(ב)(2) לחוק), אלא מה, היכולת אינה נתונה. בין מאחר ואין לו כושר תעסוקתי לעבודה מפרנסת כלל, ובין משום שכושרו התעסוקתי הנו במגבלה זו או אחרת שאינה מתאימה לסוג העבודות שהוצעו לו. **תקלות מעין אלה ניתן למזער, גם אם לא לאיין, על דרך שגרת עבודה לפיה החלטת רופא מחוזי, כאשר אינה מאמצת כלשונה את המלצות הצר"מ, תהייה החלטה מנומקת.** לעתים, כפי שהומחש, די בשנוי נוסח קטן בהחלטה האופרטיבית, כדי שיושפע כל הליך השיקום מכאן ולהבא. לא נדרשת דיסרטציה או חוות דעת, אך מאידך רצוי שבמקרה בו לא אומצה המלצת הצר"מ כלשונה, ההחלטה לא תהא לאקונית, על מנת שיהא ברור מה שיקול הדעת שהופעל בסטייה מן ההמלצה. גם אם סמכות ההחלטה נתונה אכן בפן המנהלי לרופא המחוזי, הרי שכאמור אף אם מומחה הוא, הרי שאין הוא בהכרח מומחה בתחום הנפשי או התעסוקתי שהינם התחומים המתאימים לפגועי נפש. ובדיוק בשל כך נעזר אגף השיקום בצוות רב מקצועי שבו יושבים מומחה תעסוקתי ופסיכיאטר. כ. התקלה מומחשת היטב בכך שביוני 05, כעולה ממכתב הגב' רוקח, נמצאה למערער עבודה במוסד "בית חם" בחיפה. המערער, שנחקר על כך, הודה בפה מלא שביקש לעבוד עם ילדים מוגבלים אולם הדגיש כי לא ביקש לעבוד עם ילדים הלוקים במחלות קשות ומונשמים ואין הוא יכול לעמוד בלחצי עבודה מעין זו במומו. הגב' רוקח מציינת במכתבה שלמרות שזו היתה בקשת

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

המערער, הוא הגיב קשה מאוד למראה הילדים וטען שאינו מסוגל לעבוד שם. לאחר מכן התדרדר מצבו וחב' רונן בכור הפסיקה הטיפול בו. על פני הדברים, לא היה מקום לשלוח את המערער לעבודה שבעליל כרוכה בהתמודדות נפשית לא פשוטה שאינה מתאימה לנכותו הנפשית. אין תמה שלא עלה בידו להחזיק מעמד שם. גם מומחה הועדה ד"ר מאיר רותם שלל התאמתו של המערער לעבודה סטרסנטית מסוג זה (אמ' 39 לפרוטוקול). מר אסייג התייחס לעניין בחקירתו בעמ' 43 לפרוטוקול כאשר נשאל האם עבודה כזו היא עבודה בלי מתח נפשי והשיב כי לפי המלצות הרופא המחוזי זה היה סוג עבודה שאגף השיקום חשב שעשויה להתאים למערער. קשה להלום שזו תיחשב עבודה מוגנת לפגוע נפש, אך מנוסח המלצת הרופא המחוזי הלאקונית אכן נשמטה המלצת הצר"מ לעבודה מוגנת. כ"א. ב 25.5.08 התכנס שוב צוות רב מקצועי לדון בעניינו של המערער והחליט כי הוא כשיר לעבודה בהיקף של 4 שעות ליום. הצוות כלל כאמור מומחה תעסוקתי ומומחה פסיכיאטרי כמקובל ביחס לנפגעי נפש. בבדיקה אובחן המערער כאינטליגנטי ומדבר לעניין, וכמי שסובל מהפרעת שינה וחוסר התמדה. עוד אובחן אצלו חוסר סבלנות ותפקוד מצומצם אך בלא הפרעות במהלך ותוכן החשיבה. ההמלצה היתה לשלבו לעבודה בהיקף של 4 שעות ליום בעיסוקים שאינם מחייבים עמידה במתח רב וביקורת בעוד שנה. הרופא המחוזי קיבל הפעם ההמלצות כלשונן. כ"ב. כעבור חודשיים ב 14.7.08, התייצב המערער בפני ועדת תעסוקה אליה זומן, בה השתתפו הרופא המחוזי, מר אסייג מנהל המחוז, סגן מנהל וראש תחום תעסוקה, מפקחת עו"ס נכים, עו"ס שיקומית, עוזר בכיר לתעסוקה, ויועץ תעסוקה. מפי מר אסייג צוין כי המערער בחר ללמוד ניהול משאבי אנוש ועלתה מחשבה לסייע לו בלימודים אך לאחר בירור עם המכללה עלה כי יש לו חובות לימודים רבים ולא יכול לסיים הלימודים במסגרת זמן נתון, ולפיכך נפל הרעיון ונשאלת השאלה מה עשה כדי להשתלב בתחום התעסוקתי. המערער ציין כי רעייתו עובדת בפנימייה לילדים בעלי לקות שכלית כרכזת הדרכה בין 07:30 עד 15:00 (הרלוונטיות תצוין להלן), וכי הוא עצמו מתקשה לתפקד כהורה ולשרוד את היום, ידיו רועדות והוא נוטל תרופות, וילדיו לומדים בגן ב****. מר אסייג מבהיר למערער שעליו לצאת לעבוד ונקבע שעליו לעבוד 4 שעות וכי אגף השיקום יוכל להמשיך בתגמול החפ"ר רק לעוד 4 חודשים. כ"ג. עוד הובהר למערער בפגישה בוועדת התעסוקה, שהדבר כדאי גם כלכלית שכן ההשלמה שיקבל מאגף השיקום, תעלה הכנסתו החודשית מעבר להכנסה החודשית כתוצאה מתגמולי הנכות ותשלום החפ"ר. עניין אחרון זה הובהר על ידי מר אסייג גם בעדותו בפנינו: גובה התגמול החודשי (גמלת הנכות) המשתלם למערער נכון להיום מאז הפסקת החפ"ר עומד על 1282 ₪. שווי תגמול החפ"ר עומד בקירוב על 4000 ₪. עבודה בחצי משרה עשויה לזכות את הנכה במחצית שכר מינימום לערך, 2000 ₪ בקירוב (קצת מעבר), ובהנחה שיש לו אישור של רופא מחוזי לעבוד בחצי משרה, כמו

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

במקרה של המערער, הרי שמעבר לתגמול הנכות השוטף הוא יקבל השלמה של עוד 3600 ₪. כלומר אם נשווה למצבו של המערער כיום, מדובר בשיפור משמעותי בתוספת משמעותית של 5600 ₪ להכנסה החודשית של 1,282 ₪ תגמול הנכות (החודשי). ואם נשווה למצבו אילו הוסיף תגמול החפ"ר להשתלם: המערער היה משתכר 5282 ₪ (תגמול חודשי + חפ"ר); כאשר באלטרנטיבה של עבודה בחצי משרה היה משתכר התגמול החודשי + 2,000 ₪ לערך חצי משרה + 3,600 ₪. כלומר 6800 ₪ או קצת יותר, שהנם תוספת של 1500 ₪ לפחות. **כהערה שלנו** נציין כי תמונת מצב זו מחזקת אמנם את התמריץ הכלכלי המוצב בפני הנכה להצליח בהשמה ובשיקום; תמריץ כלכלי שאכן מן ההיגיון שיוצב. אולם מאידך הרושם הינו שמדובר במשפחה שמצבה הכלכלי רעוע, ואם כן יכול היה המערער בסבירות לשפר מצבו הכלכלי ולו ב 1500 ₪ לחודש, חזקה שהיה עושה כן ואף משכבר; כאמור מוטיבציה ראשונית – דווקא קיימת אצלו. כ"ד. מכל מקום, בסיכום הפגישה מ 14.7.08 נקבע המשך תגמול החפ"ר עד 11/08, וסוכם כי יועצי התעסוקה יזמנו את המערער לפגישה בה יסוכם על הדרך בה יסתייע בהשמה. במידה וב 10/08 יווכח אגף השיקום שלא קרה דבר, יוכן מכתב על הפסקת חפ"ר החל מ 11/08 בחתימת מנהל המחוז כקצין תגמולים. ותקבע פגישה עם מרכז שיקום ***** על מנת לסייע בהשמה ממוקדת ומוגבלת בזמן. כ"ה. נספח ט' לתצהירו של מר אסייג הינו מכתב מרכז השיקום ***** . מדובר במכתבם של עובדת השמה ועו"ס מהמרכז. המכתב מופנה לאגף השיקום ומצין שהמערער הופנה לצורך השמה והתקיימה עמו פגישה בה הושם דגש על ניסיונות השיקום הרבים שלא צלחו, כאשר הניסיון הנוכחי הוא הזדמנות אחרונה לקבלת סיוע ממשבה"ט והתוכנית ממוקדמת בחיפוש מקום עבודה. המערער הביע העדפה לעבודה עם בעלי חיים ורצון להתנסות בכלביה שבכפר תקווה. צוין כי מקום הכשרתו אפשר למערער עבודה בתנאים גמישים של 4 שעות בוקר או ערב לפי העדפתו כולל בשישי שבת, וב 19.8.08 החל הכשרתו בכלביה. ב 2.9.08 התקבל מידע שהוא מגיע ברצף רק בימי ג' בהם הוא לומד, מרוצה מהמקום, ומצב רוחו מרומם. במהלך החודש הראשון החל לגלות קשיים הקשורים להרגלי עבודה לקויים כגון יציאה בשעה מוקדמת בלא הודעה לאחראי, היעדרויות על רקע טפול בילדים, בעיות אמינות, גבולות ומוקדים אחרים, חוסר אמפתיה כלפי האוכלוסיה בעלת הצרכים המיוחדים העובדת בכלביה. נערכו עמו מספר פגישות כדי לטפל בקשיים שעלו, ומנהל הכלביה היה מוכן לסייע לו ולתת לו הזדמנות נוספת והוא מצדו התחייב לשפר תפקודו. הורגש אכן שיפור מסוים אך חזרו הדפוסים הבעייתיים והוא העביר אחריות לגורמים אחרים. התהליך נמשך כמה חודשים וב 3.1.09 ארע אירוע שהמערער ננשך על ידי כלב כשניסה להפריד בין שני כלבים. הוא קיבל מספר ימי מחלה ואז עלו אצלו התלבטויות לגבי חזרתו לעבודה. בפועל, משך 3 ימים הודיע כל פעם על בעיה אחרת ולא הגיע, ואז גם מנהל הכלביה שסמך על התייצבותו,

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

הודיע שלא מעוניין לקבלו. לאחר כמה ימים הודיע המערער שאינו מעוניין לחזור סופית לכלביה והביע כעס כלפי המקום והמנהל. לאור החלטת אגף השיקום שמדובר בניסיון נוסף ואחרון להשמה, עצר מרכז השיקום את התהליך עד לקבלת החלטת אגף השיקום. כ"ו. ב 13.5.09 דנה הועדה הרפואית בערעורו של המערער על גובה נכותו וקבעה החמרה נוספת עקב הפרעה נפשית. נכותו הרפואית של המערער הועמדה אפוא על 30 אחוז. ב"כ המשיב מפנה בסיכומיו לכך שהמערער לא הוכר כסובל מפוסט טראומה. ב"כ המערער הפנה לכך שתק' 34א של התוספת לתקנות הנכים (מבחנים לקביעת דרגת נכות) – עניינה אכן בתסמונת פוסט טראומטית. אלא מה? היא הותקנה רק ב 2000, ואלו המערער הוכר לראשונה כסובל מנכות נפשית ב 1986. לכן אין תמה שההכרה בו היתה לפי תק' 33. המחלוקת בעניין אחרון זה אינה רלבנטית להכרעה, כפי שיפורט להלן. תק' 33 האמורה דנה בהפרעות פסיכוטיות ופסיכונורויות והיא מזכה ב 30% בהתקיים תסמיני ס"ק ד' שלה שזו לשונו: "הפרעה נפשית עם סימנים אובייקטיביים ניכרים, קיום צירוף הפרעות של סף גירוי נמוך, הפרעות בריכוז, בחשיבה, באפקט, בכוח ההתמדה וברציה, המגבילות את הכושר הטיפקודי בצורה ניכרת" ואלו תק' 34א דנה כאמור בתסמונת פוסט טראומטית, והיא מזכה ב 30% בהתקיים תסמיני ס"ק ד' שלה שזו לשונו: "הפרעה נפשית עם סימנים אובייקטיביים ניכרים, קיום צירוף הפרעות של סף גירוי נמוך, הפרעות בריכוז, בחשיבה, באפקט, בכוח ההתמדה וברציה, המגבילות את הכושר הטיפקודי באופן ניכר". במלים אחרות בפן החומרה הנודע להפרעה הקלינית, תסמינים זהים. נכותו הנפשית המוכרת של המערער, שבאה לו עקב ובמהלך שירותו, גורמת לו לתסמינים מצטברים, שעל פי לשון התקנות ושעור נכותו הנם חופפים מבחינת חומרתם, בין אם מדובר ב DPTS ובין אם בנכות נפשית אחרת כתוצאה מפעילות קרבית. ואותם סימפטומים – הם החשובים לענין השפעתה התעסוקתית של הנכות. אמנם אין המערער חייב לסבול מכולם במצטבר על מנת שתוכר זכאותו ל 30% (לאור ההערה בפתיח לפרק הרביעי שבאותה תוספת לתקנות). אולם גם לפי אותה הערה נקבע מבחן תפקודי לפיו, על מנת שיהא הנכה זכאי ל 30%, עליו לסבול מרוב הסימפטומים שבסעיף המבחן, **ובחומרה שמייצגת את מכלול הסימפטומים שבסעיף המבחן**. די לעיין באותם תסמינים כדי להתרשם שהשלכתם על פוטנציאל התעסוקה בעבודה מפרנסת יכול שתהא בלתי זניחה בעליל, למרות שמדובר "רק" ב 30%. המשיב בסיכומיו מפנה לכך שגם נכים בעלי אחוזי נכות גבוהים מאד, ואף גבוהים בהרבה משל המערער, הם בעלי פוטנציאל שיקומי, בהינתן מוטיבציה. ואכן כך הדבר, לא אחת. אלא מה? אין להתעלם מטיב הנכות, ולעתים השפעתה של נכות נפשית בשעור לא מבוטל על פוטנציאל השיקום עולה על השפעתה של נכות מוטורית שאף עולה עליה בשעורה. כזהו בדיוק טבעה של נכות נפשית אותנטית בשעורים לא נמוכים, שיכולה היא לפגום לא רק במוטיבציה אלא באופן ההתנהלות המצופה

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

מאדם בעבודתו, והיכולת להתמיד בדרישות העבודה. אצל המערער קיימות בבירור בעיות מן הסוג האחרון גם אם כאמור מוטיבציה להיקלט בעבודה – דווקא יש לו. יש להבדיל בין השפעת הנכות הנפשית על יכולת התפקוד החברתי הכללי, לעומת השפעתה על התפקוד התעסוקתי. עבודה מפרנסת מטבעה, מציבה דרישות נוספות ולחצים נוספים שאינם קיימים בשיח משפחתי או באינטראקציות חברתיות כלליות. מסקנה זו מתחזקת אם נפנה לתת סעיף המבחן הבא בתק' 33 ו 34, זה המזכה בנכות בת 50% בהינתן התסמינים הבאים: "הפרעה נפשית עם סימנים אובייקטיביים קשים בקיום קשרים בין-אישיים תקינים ובצירוף הפרעות של סף גירוי נמוך, הפרעה בריכוז, בחשיבה, באפקט, בכוח ההתמדה וברציה, המגבילות את הכושר התפקודי בצורה קשה". היינו כאשר הסימנים האובייקטיביים כבר מגבילים לא רק הכושר התפקודי והכישורים הנדרשים בכל מקום עבודה ככזה במידה זו או אחרת, אלא כבר פוגעים ביכולת לקיים אינטראקציה בין אישית וחברתית תקינה, עולה דרגת החומרה ומזכה ב 50% נכות. אין בכוונתנו לומר שמעתה כל נכה שנכותו היא נפשית ומזכה אותו ב 30%, ייחשב כמי שאבד יכולתו לעבודה מפרנסת. אדרבא, ברור שמי שנכותו הנה בשיעור 30% בלבד, לא על נקלה ניתן יהא לקבוע שאיבד הוא כליל כושרו לעבודה מפרנסת. מאידך, אנו סבורים שגם אין לקפוץ למסקנה ההפוכה: שמי שנכותו בשיעור 30% "בלבד" לעולם לא יוכל להיחשב כמי שנפגע קשה כושרו התעסוקתי (במקרי קצה – אכן עד אובדן מלא) רק לאור גובה הנכות. זו אכן חלופה שיש לשקול במקרים ספציפיים גם אם נדירים ביחס, בהם משפיעה הנכות הנפשית לאור מאפייניה השפעה קשה על הכושר התעסוקתי, והשפעה מתונה הרבה יותר על כושר התפקוד החברתי הכללי. המקרה של המערער הנו מקרה מתאים או מתקרב לכך. כ"ז. ב 1.7.09 ניתנה החלטת המשיב (בחתימת מר אסייג) היא ההחלטה נשוא ערעור זה. ההחלטה סקרה את ניסיונות השיקום. צוין בה כי המערער עומד לסיים לימודיו לתואר ראשון בחוג ללימודי משאבי אנוש וגם יתר התהליך. המכתב מסכם כי נמצא כי לא התקיימו התנאים להמשך קבלת תגמול מחוסר פרנסה כמתחייב לפי סעיף 6 לחוק הנכים ובעיקר סעיף 6(ב)(2) לחוק, ולפיכך מופסקת הזכאות לשיקום באמצעות השמה בעבודה, ומופסק תשלום החפ"ר החל מ 1.9.09. עם זאת צוין כי במידה וימצא המערער מקום עבודה מתאים יסייע לו המשרד במימון הכשרה תוך מפעלית. כ"ח. ב 26.11.09 הועמד שוב המערער לפני צוות רב מקצועי. צוין כי הוא אובחן כסובל מהלם קרב ומאז עבד במקומות שונים מהם פוטר עקב חוסר שיתוף פעולה ובעיות משמעת וסכסוכים עם ממוניו. לפני כשנתיים הופיע בפני ועדת כושר עבודה שקבעה יחד אתו עבודה בהיקף של 4 שעות עם המלצה לתנאים רגועים. לא הצליח להתמיד בעבודה. צוינו קונפליקטים בין המערער ואשתו ועם הממונה בכלביה. צוין כי המערער לא סיים התואר במשאבי אנוש (בינתיים כאמור כן סיים המערער את התואר, לדבריו). צוין שהמערער מצוי בטיפול נפשי דו חודשי אצל ד"ר סגל

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

(הפסיכיאטר המטפל מטעם משרד הביטחון) עוד צוינה הופעה מוזנחת של המערער, תגובות של רוגז ותלונות כלפי הסביבה, חוסר ריכוז, מצב רוח ירוד, אפקט חרדה, קושי בריכוז וקשב ותלונות על הפרעות שינה. צוין שמדובר בהפרעה פוסט טראומטית עם בעיה משולבת משפחתית וכלכלית אך עם פוטנציאל גבוה וקיום אישיותיים קשים, כאשר שהייה ללא מסגרת עלולה להרע מצבו. שוב ניתנה המלצה לעבודה בחצי משרה 4 שעות, ללא מתח עם ביקורת בעוד שנה. הרופא המחוזי ציין בהחלטתו כי המערער מסוגל לעבודה בהיקף בחצי משרה למשך שנה עם ביקורת בתום התקופה. מן ההחלטה האופרטיבית נשמטה שוב המלצת הצר"מ (שהינה המלצה חוזרת ועקבית מאז תחילת תהליך השיקום), שיהא מדובר בעבודה בלא מתח. ל. המערער עמד שוב בפני צר"מ נוסף ב 16.9.10. לא חל שינוי למעשה וההמלצות היו להפנותו לאבחון תעסוקה כדי לסייע במציאת תעסוקה התואמת את נטיותיו והוא ימשיך בעבודה בהיקף של 4 שעות ליום ללא מצבי מתח ועם ביקורת בעוד שנתיים. החלטת הרופא המחוזי היתה שהמערער כשיר לעבודה מפרנסת בהיקף 4 שעות ליום משך שנתיים, והחלטה זו התקבלה לאחר עיון בחוות דעתו של ד"ר שלוסברג (הרופא התעסוקתי מטעם המערער) צוין שהמערער עובר לטיפולו של עובד שיקום. בהחלטה האופרטיבית לא צוין (שוב) שעל העבודה לקיים תנאים של עבודה מוגנת או עבודה חסרת מתח. אלו תנאים שבפירוש נקבעו שוב ושוב וחבל שההחלטה הסתפקה שוב ושוב בכך שהמערער כשר לכל עבודה מפרנסת בחצי משרה, בלי להתייחס לטיב התעסוקה, ובלי לנמק מדוע היא עושה כן. ל"א. מר אסייג מציין כי מומחה ברפואה תעסוקתית מטעם המשיב קבע אף הוא ב 16.3.11 שהמערער כשר לעבוד בחצי משרה ובמלאה כאשר היקף המשרה מותנה במוטיבציה שלו. אותה חוות דעת של ד"ר שלמה משה הינה כאמור חוות דעת שהגיש המשיב בהליך זה, כמשקל נגד לחוות דעתו של המומחה התעסוקתי מטעם המערער, ד"ר שלוסברג. הועדה מייחסת משקל מופחת לחוות דעת אלה שמטעם הצדדים, משעה שמונה מומחה מטעם הועדה ואף נחקר. עם זאת לא למותר לציין כי השורה התחתונה המסקנית של ד"ר משה אינה מתיישבת עם התמונה לגבי יכולותיו התעסוקתיות של המערער שנחשפה לעינינו מן החומר, בהצלבה עם המסמכים וחוו"ד מומחה ביהמ"ש, ואף מהתרשמות ישירה מן המערער. חלק מן המסקנות הינו הגיוני. מקובלת עלינו למשל מסקנת מומחה המשיב כי מבחינת יכולותיו האינטלקטואליות כשיר המערער לעבודה רוטינית בשיקול דעת לא גבוה, שלא מצריך השכלה אקדמית. מומחה המשיב מציין כי קביעות ועדת הצר"מ מקובלות עליו לחלוטין (אם כך מקובלת אף ההמלצה לעבודה מוגנת בלא מתח – הערת הועדה). הוא מונה 4 סוגי עבודות לדוגמא בהן יכול המערער להשתלב: עבודה פקידותית כולל הנה"ח ופקיד מודיעין, עבודה כנהג של הובלת חבילות וביצוע היסעים, עבודה כשומר בכניסה לחניון או עבודת ארכיב או מחסנאי. מבחינת טיב העבודות מקובל אף עלינו שהמערער מסוגל לבצען מבחינת

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

כישוריו. הבעיה אינה כישורים, אלא כפי שציין בהרחבה מומחה הועדה ד"ר מאיר רותם, יכולת ההתמדה. ההחמרה במצב הרפואי לאורך השנים המשתקפת בעלית הנכות הרפואית מ 10 אחוז ל 20 אחוז וממנה ל 30 אחוז, מצאה ביטוייה במקביל גם בהחמרת הסימפטומים של רוגז וקשיי הסתגלות ועימותים עם ממונים, כאשר בשל תסמינים אלה של הנכות התקצרו לאורך השנים פרקי הזמן בהם מצליח המערער להחזיק במקומות עבודה. אין מדובר במניפולציות אלא בבעיה של אמת. אכן האבחנה בין השתיים אינה תמיד פשוטה. אך משעה שאין המדובר במניפולציות, אף להתרשמותנו שלנו, הרי שאין מקום לקביעה כאילו מדובר בהכשלה מכוונת של הליך השיקום שיסודה בחוסר מוטיבציה, גם בשים לב לעבודות שהוצעו למערער. כאשר הוא בכוחותיו, לא הצליח למצוא עבודה מתאימה. ל"ב. ב 22.3.12 נערכה פגישה במשרדו של מר אסייג בנוכחות יועצת ההשמה מאגף השיקום הגב' יעל פלמור, נציגי הפרקליטות, המערער, בני משפחתו ובא כוחו. סוכם כי יעשה ניסיון נוסף למשך 3 חודשים במהלכם ישולם חפ"ר. ל"ג. על ניסיונות השמה אלה העידה הגב' פלמור בתצהירה. היא ציינה שבשל התנגדות המערער להגיע למשרדי המחוז בחיפה התקיימו הפגישות בבית יד לבנים ב****. המערער היה חשדן טעון וציני ואף תוקפן (אף אנו יכולנו להתרשם מכך – הערת הועדה; להבדיל – התרשמותנו הינה שאלו בעיות הנובעות מהנכות הנפשית ולא ממניפולציה). לדבריה ציין כי יש לו פתיל קצר והוא נלחץ מאוד מהר ומאבד עשתונות בקלות. הוא ציין שהוא מחפש עבודה שתכבד אתו ולא עבודה פשוטה ומשעממת (טענה זו הוכחשה על ידו). הגב' פלמור התרשמה שהמערער בתיאוריו מצמצם יכולותיו התעסוקתיות ומנסה להציג עצמו באופן דל ומנותק מהסביבה. צוין כי המערער העלה בקשה לעבוד בעבודה נטולת מתח עם אוכלוסיה מוגדרת שלדבריו מרגיש חיבור אליה אמפתיה ויכולת לעזור, ולחלופין לעבוד עם נוער בסיוע בתחום הלימודי חברתי כמתווך בין התלמידים למורים או סיוע בשיעורי בית. ספק בעינינו אם המערער כשיר לעבודה מעין העבודה האחרונה, שמצריכה סבלנות ואינטראקציה פדאגוגית באופיה; יכול שיש פער בין כישוריו האינטלקטואליים לבין יכולתו התעסוקתית להביאם לכדי מימוש פראקטי, מטעמים החיצוניים לכישוריו אלה ונעוצים בהתנהגותו הנובעת ממחלתו. יכול ופער זה מקרין לעיתים על תפיסת שגויה שלו עצמו את סוג התעסוקה המתאימה למחלתו. ל"ד. הגב' פלמור הציעה למערער לחפש עבודה ואף לגשת ללשכת התעסוקה ב****. הוצע לו לחפש באתרי שתיל ומעברים בעמק. המערער מצידו סירב לגשת ללשכת התעסוקה והעלה הצעות למקומות עבודה של כפר הנוער כדורי, מוזאון גולני והצעות עבודה מהאינטרנט בתחום חונכות של פגועי נפש. (האופציה האחרונה בוודאי אינה מתאימה לו – הערת הועדה). ביחס להצעות התעסוקה אותן העלה המערער – התברר כי לא ניתן לקלוט עובדים בפנימית כדורי אלא לפי חוזה לשעות, במרכזים גליל תחתון דובר על חונכות לקשישים בהתנדבות בלבד בלא שכר, ובמוזאון גולני

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

לא היה צפי וצורך בקליטת עובדים בחודשים הבאים. תעסוקה נוספת של פיקוח על עובדים תאילנדים שהועלתה על ידי אשת המערער נפסלה על ידי בשראית התאמה. ל"ה. בפני המערער הוצגו על ידי הגב' פלמור מספר מקומות עבודה אפשריים אשר בקשנו התייחסות מומחה הועדה לכולם. עוד לפני כן נשוב ונציין כי יעל פלמור אישרה כי מבחינתה המערער נמצא כשיר לעבודה מפרנסת ולא לעבודה נתמכת. כאשר זו המלצת הרופא המחוזי המחייבת אותה. לטעמנו מצבו של המערער לא אפשר תעסוקה אלא בעבודה המוגנת בלא מתח כפי המלצת הצר"מ. יש לכך כמובן נפקות בשאלה האם התקיים התנאי של סעיף 6(ב)(2) לחוק לפיו עשה המערער כל אשר ביכולתו כדי לקבל הכנסה. עד כאן לסקירה הכרונולוגית. 17. להלן פירוט מקומות העבודה שהציעה הגב' פלמור (אנו מציינים רק מקומות עבודה שהתברר שמוכנים לקלוט עובדים): א. על-עלים – מרכז גידול ומכירה של צמחי מרפא בציפורי. העבודה הייתה באריזת מוצרים לצורך מכירה. המערער עצמו ציין בפנינו שאין שום בעיה עם עבודה זו, ואף בעינו לא צריכה להיות בעיה. אך היא נפסלה על ידי מחמת המרחק הגיאוגרפי, או ליתר דיוק הלוגיסטיקה הקשורה בהגעה למקום העבודה. כפי שכבר צוין, למשפחה רכב אחד. בעינו סבירה לחלוטין עמדת המערער כי אין הוא יכול ליטול הרכב המשמש את המפרנסת העיקרית – רעייתו – לצורך עבודתה. ציינו כאמור מקום העבודה שלה משבע וחצי עד שלוש. המערער גר בשדמות. לכאורה גם המרחק לא רב למקום העבודה המוצע – כ-19 ק"מ. אולם, מדובר כאמור בצורך לנסוע בתחבורה הציבורית כאשר לא צוין על ידי המשיב מה היכולת להתנהל בתחבורה ציבורית בין שדמות לבין ציפורי. בחקירת הגב' פלמור, התברר כי מדובר בנסיעה משדמות דבורה לכפר תבור, משם לנצרת עלית, ומשם לציפורי וכי סביר שבסך הכל נמשכת הנסיעה משדמות לציפורי שעה וחצי. כלומר מדובר בנסיעת מינימום של 3 שעות מידי יום (לשני הכיוונים), כדי לעבוד בהיקף של 4 שעות. הגב' פלמור ציינה שהיקף המשרה נגזר משעות העבודה, ובהליך ההשמה לא מתייחסים לשעות הנסיעה ולמשך הנסיעה של העבודה מהבית למקום העבודה. זאת תשובה שמסקפת אולי את הליך ההשמה ואף יש בה היגיון, כאשר ברור שלגיטימי לדרוש שנה המסוגל לכך יסתייע בתחבורה ציבורית (והמערער אכן מסוגל לכך); לגיטימי והגיוני – אך רק עד גבול מסוים. אם ניקח תשובת הגב' פלמור כפשוטה, ניתן באותה מידה לדרוש מנכה הגר בקרית שמונה לעבוד באילת 4 שעות מידי יום, לנסוע באוטובוסים לשדה התעופה, לטוס כל יום הלך ושוב ולחזור באוטובוס. מדובר כמובן בדוגמא מוקצנת, אך היא נועדה להמחיש ברור שגם אם היה נמצא המימון לכל הנסיעות הללו – זו אינה דרישה הגיונית. בסופו של דבר מדובר גם בהצבת אמות מידה הגיוניות ביחס לשאלה מה מידת המאמץ הסביר שמצופה באדם להשקיע בהליך ההשמה כדי שייקבע שלא הכשיל הליך השיקום. איננו סבורים כי המערער חטא בהכשלה של הליך השיקום כאשר התייחס לעבודה בציפורי כעבודה עם בעיה לוגיסטית, כלשונו.

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

בהקשר זה הגב' פלמור ציינה גם שהמערער התבקש למלא בקשה למימון מוניות, אך הבקשה לא הוגשה ולכן לא נבדקה האפשרות. בהמשך החקירה התברר כי מדובר באפשרות תיאורטית בלבד, כאשר הגב' פלמור ידעה לציין מקרה אחד בלבד בו נתקלה בנכה בעל 98 אחוזי נכות, עיוור וקטוע רגל, שפנה למשרד הביטחון בבקשה לסייע לו במוניות מביתו בטבעון למשרדי חברת החשמל כדי להמשיך עבודתו, והמימון אכן ניתן למשך למעלה משנה. להבדיל מן המוטיבציה הראויה להערכה של אותו נכה, ברור כי אותה דוגמה בודדה שידעה העדה לציין ממחישה שאין המדובר באפשרות מעשית במקרה של המערער שהינו בעל 30 אחוז נכות נפשית ולא פיזית, ואין צפי ריאלי שיזכה למימון מוניות כדי לאפשר לו תעסוקה. ב. לעומת זאת, נערכה על ידי הגב' פלמור בדיקה כיצד יכול המערער להגיע למקום עבודה אחר, חברת מסד בנצרת עלית שעניינה טיפול בקשישים הכולל גם עבודה פיזית של רחיצת הקשיש, סידור ביתו, בישול וכו'. ראשית נציין כי מומחה הועדה גרס שעבודה זו אינה מתאימה מטבעה למערער, שכן מדובר בתפקיד טיפולי. ג. מאידך, הוצעה גם אפשרות של קידום מכירות ושיווק, כלומר גיוס לקוחות לחברת מסד בתחומי נצרת עלית ו****. מבחינה אינטלקטואלית מתאים המערער, אולם ברור לנו, גם אלמלא עמדת מומחה הוועדה, כי מבחינת כישורי ה"ייחצון", המערער הוא בין האחרונים המתאימים לעבודת שיווק ומכירות מבחינת מגבלותיו התעסוקתיות שכוללות "פתיל קצר", קשיי ריכוז וגלישה לאפאטיות לעיתים, המתבטאת בהזנחה של הופעתו והתרכזות עצמית מופרזת בקשייו. אין בצע בהצעת עבודות שאינן מתאימות על פניהן, למצבו הרפואי של המערער, בלי קשר לשאלה אם המערער עצמו, ולו מתוך תפיסה שגויה של יכולות ההתמדה שלו, סבור בשלב כלשהוא שהוא מסוגל לבצען. זו כאמור הייתה גם התייחסות מומחה הועדה המקובלת עלינו, שגרס שהמערער אינו מתאים לעבודה עם קהל. לבד מזאת, הנסיעה משדמות לנצרת עלית בתחבורה ציבורית כרוכה בהחלפת 3 קווים וברי שאף היא אמורה להימשך במצטבר פרק זמן ניכר. ד. עמותת "דור לדור" – עמותה ב***** המרכזת טיפול בקשישים, כאשר העבודה המוצעת לא הייתה סטרסנטית, אלא עבודה של אב בית במשרה חלקית. זו עבודה שאכן מסוגל המערער להחזיק מבחינת כישוריו, אף לשיטת מומחה הועדה. הבעיה היא שעבודה זו, כמו גם יתר העבודות המתאימות לכישוריו של המערער, הינן "בעירבון מוגבל" שכן מגבלותיו התעסוקתיות של המערער נוגעות כאמור לא רק לתעסוקה לא סטרסנטית, אלא גם לכך שקשה לו להחזיק בעבודה לאורך זמן. זאת לאור בעיית עצבים והסתגלות, הנובעת מנכותו. מכל מקום, המערער הגיע לראיון העבודה במרכז "דור לדור", כפי שאישר הוא עצמו, כשהוא לבוא במכנסיים קצרים ומקובלת עלינו גם יתר עדותה של הגב' פלמור בעניין זה, לפיה הגיע כשהוא לא מגולח, מדיף ריח סיגריות ונועל כפכפי "rocsc". המערער, שלא במפתיע אמנם, לא התקבל לעבודה, כאשר תשובת מנהל העמותה הייתה כי אינו זקוק כרגע לעובד

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

נוסף וכי האופן בו הגיע המערער לראיון היה לא מכובד, ושידר מסר של היעדר מוטיבציה. המערער הודה ביושר בעדותו כי צורת הופעה זו אינה מתאימה לראיון עבודה, כאשר הגיע עם מכנסיים קצרים, לא מגולח, מדיף ריח סיגריות ואולי גם קנאביס רפואי שרשמו לו, וכי הוא עצמו כנראה לא היה שוכר את עצמו. עם זאת ציין, כי כך לעיתים הוא מגיע גם לשמחות. אכן במבט מנותק ממכלול בעיותיו של המערער יכול להיראות שמדובר במניפולאטור המעצים בקשיים טריוויאליים ומכשיל את הליך השיקום, אולם להבנתו אין מדובר במצב זה ומדובר במי שאכן מעצים לעיתים קשיים טריוויאליים מחמת קושי נפשי של התמודדות, חוסר ביטחון ולעיתים גם חוסר מודעות בזמן אמת והתמקדות עצמית מופרזת. אולם כל אלה נובעים מתסמיני מחלתו. ה. הצעת עבודה נוספת הייתה שוב בטיפול פיזי בקשישים בחברת סיעוד "מטב". המערער דחה האפשרות לעבודה זו ואכן גם אנו ציינו כבר, כמו גם מומחה הועדה, שאובייקטיבית, מבחינת יכולותיו התעסוקתיות, אין הוא מתאים לעבודה כזו שהינה סטרסנטית בטבעה. 40. סיכומם של דברים הינו שלטעמנו יכול (ויש לקוות) שמתאים המערער להשמה בעבודות בחצי משרה, שאינן כרוכות במתח, ויכול גם שאיבד כושרו התעסוקתי לצמיתות. למרות שזו אפשרות העולה כאפשרות ראלית מחו"ד המומחה, הרי שבשלב זה וחרף הזמן שחלף, קשה לקבוע מסמרות; שכן תהליך ההשמה לא הציע לו משרות מתאימות, בין מבחינת זמני הנסיעה והמצטברים ביחס לשעות העבודה, ובעיקר מבחינת טיב העבודה המתאים למגבלותיו (יוצאת דופן אולי הנה העבודה בחברת "דור לדור" אך נתקשה לקבוע שהמערער הכשיל ההליך ההשמה רק בשל אי היקלטותו בעבודה אחת, בשים לב למה שצוין על ידנו בפסקה 17(ד)). במצב דברים זה והיות ואין חולק על התקיימות התנאים בסעיף 6(א) ו-6(ב)(1) לחוק, הרי שלשיטתנו עשה המערער את כל אשר ביכולתו (המוגבלת) כדי לקבל הכנסה או להגדילה עד מחצית השכר הקובע, כנדרש בסעיף 6(ב)(2). יובהרו הדברים לאור פרשנותנו את סעיף 6 לחוק. **הפן הנורמטיבי** 41. סעיף 5 לחוק קובע הזכאות לקצבת נכות לנכה ששיעור נכותו המוכרת הנו מ 10% ומעלה. אולם לנכים שנכותם הנה בעלת השלכות תעסוקתיות ניכרות ומקיימים תנאים מוגדרים, הכיר המחוקק בזכאות לתגמולי קיום בשעור עודף על הגמלה הקבועה בסעיף 5. הכוונה לתגמול החפ"ר נשוא תיק זה, ותגמול הנצרך. הזכאות לתגמול החפ"ר קבועה כאמור בסעיף 6 לחוק, שלהלן נוסח: " **(א) נכה שדרגת נכותו אינה פחותה מ-10%** והוא מחוסר פרנסה, ישולם לו, כל עוד הוא מחוסר פרנסה, תגמול חוסר פרנסה בשיעור המפורט בסעיף קטן (ג), במקום התגמולים לפי סעיף 5. (ב) "נכה מחוסר פרנסה" - נכה שנתמלאו בו שני אלה: (1) אין לו הכנסה מכל מקור שהוא חוץ מתגמולים לפי חוק זה או שהכנסתו אחרי ניכוי תגמולים אלה, פחותה ממחצית שכרו הקובע; (2) הוכיח לקצין תגמולים, לפי כללים שייקבעו בתקנות, כי עשה את כל אשר ביכולתו, כדי לקבל הכנסה או להגדילה עד מחצית השכר

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

הקובע. _____ (ג) "תגמול מחוסר פרנסה" – (1) לנכה שדרגת נכותו מ-10% עד 18% - 59.6% מהדרגה הקובעת, ואם יש לנכה ילד – 87.1% מהדרגה הקובעת; (2) לנכה שדרגת נכותו מ-19% עד 39% - 87.1% מהדרגה הקובעת, ואם יש לנכה ילד – 124.1% מהדרגה הקובעת; (3) לנכה שדרגת נכותו מ-40% עד 100% - 124.1% מהדרגה הקובעת, ואם יש לנכה ילד – 160.9% מהדרגה הקובעת; _____ "הדרגה הקובעת" - סך כל המשכורת המשתלמת לעובד המדינה שדרגת משכורתו היא 22 של הדירוג המינהלי ושאינ משתלמת לו תוספת שכר בזכות בן משפחה. _____ (ד) בנוסף על האמור בסעיף קטן (ג), לנכה מחוסר פרנסה שאין לו בן משפחה שהוא ילד תשולם תוספת של 10% מתגמוליו, ולנכה מחוסר פרנסה שיש לו בן משפחה שהוא ילד תשולם תוספת של 20% מתגמוליו. " עיקר המחלוקת ביחס לזכאות לתשלום תגמול זה ניטשת על פי רוב, ואף בענייננו, ביחס לתנאי הקובע בסע' 6(ב)(2) שלעיל, שעניינו אומדן הפגיעה על הכושר התעסוקתי. להלן גם נוסחה של תקנה 2 לתקנות הנכים (כללים להוכחת חוסר פרנסה): " נכה שאין לו הכנסה מכל מקור שהוא פרט לתגמולים לפי החוק, רואים אותו כמחוסר פרנסה לצורך סעיף 6 לחוק אם יוכיח לקצין התשלומים שנתמלאו בו תנאים אלה: (1) נרשם בלשכה תוך שבוע ימים מתחילת הזמן הקובע; _____ (2) הגיש לקצין התגמולים, לא יאוחר משבוע מסיום הזמן הקובע, בקשה בכתב לתשלום תגמול למחוסר פרנסה לפי הנוסח שבטופס שאפשר להשיג במשרד קצין התגמולים החתום בידו, בצירוף תעודה מאת הלשכה המעידה כי בזמן הקובע: (I) הרשות לא הוציאה לגביו כל הודעה לפי תקנה 6(ב) לתקנות העסקה, (II) לא סירב לקבל כל עבודה שלגביה הציעה הרשות להוציא הודעה כזאת, (III) הלשכה לא הציעה לו כל עבודה או מקור פרנסה שהוא סירב לקבלה, (IV) _____ הלשכה לא הציעה לו לרכוש הכשרה למקצוע או לביצוע עבודה שהוא סירב לקבלה ושלדעת הרשות עליו לקבלה כדי שיהיה מסוגל לעשות עבודה שבה יועסק על פי תקנות העסקה, וכן לא הציעה שבתקופת ההכשרה ישולמו לו התשלומים המשתלמים לנכה שאושר מימון שיקומו כאמור בתקנה 13 לתקנות הנכים (תגמולים ושיקום) (תקנות להשתלמות מקצועית במוסדות להשכלה גבוהה), תשט"ו-1955. _____ (3) אם שוכנע קצין התגמולים כי נכה שהוכר כמחוסר פרנסה אינו מסוגל מפאת נכותו להסתדר בעבודה וכי אין לצפות שבעתיד הנראה לעין תהיה אפשרות מעשית להעסקתו בעבודה, בעסק או בכל מקור פרנסה אחר, רשאי קצין התגמולים להמשיך ולשלם לנכה תגמול חוסר פרנסה, תוך תקופת זמן שקבע מפעם לפעם, ללא צורך במילוי התנאים הקבועים בפסקאות (1) ו-(2); _____ (4) לנכה מחוסר פרנסה, שדרגת נכותו טרם נקבעה על ידי הועדה הרפואית, ישולמו תגמולי חוסר פרנסה לאחר שרופא מוסמך ראשי העריך באורח ארעי את דרגת נכותו; התגמולים יאושרו לפי

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

דרגת הנכות שקבעה הועדה הרפואית החל מהמועד לתחילת תשלומם; התשלומים ששולמו לנכה על בסיס הערכה זמנית של דרגת נכותו דינם כמפרעה והיא תנוכה מהתגמולים שהנכה יהיה זכאי להם על פי דרגת הנכות שתקבע הועדה הרפואית. "42. ביחס לתגמול הנצרך: הגדרת "נצרך" באה בסע' ההגדרות שבחוק והנה - "אדם שאינו מסוגל להשתכר למחייתו ואין לו הכנסה מספקת למחייתו" תנאי הזכאות לתגמול זה שהנו הגבוה בתגמולי הקיום (בין מכוח החוק או תקנות שמכוחו ובין מכוח נוהלי משרד הביטחון), קבועים בסע' 7 לחוק, שזה נוסחו: רבדים לסעיף 6. "7. (א) נכה שדרגת נכותו אינה פחותה מ-50% והוא נצרך, ישולמו לו - במקום התגמולים האמורים בסעיפים 5 ו-6 - 183.6% מסך כל המשכורת המשתלמת לעובד המדינה שדרגת משכורתו היא 22 של הדירוג המינהלי ואם יש לנכה ילד - 203.8% מהדרגה הקובעת.

(א) (1) בנוסף על האמור בסעיף קטן (א), נכה שדרגת נכותו אינה פחותה מ-60% והוא נצרך תשולם לו תוספת לתגמוליו כמפורט להלן: (1) לנכה שדרגת נכותו מ-60% עד 69% - תשולם תוספת של 5% מן התגמולים שהיו משתלמים לפי סעיף 5 אילו לא היה נצרך (להלן - התגמולים הרגילים); (2) לנכה שדרגת נכותו מ-70% עד 79% - תשולם תוספת של 10% מן התגמולים הרגילים; (3) לנכה שדרגת נכותו מ-80% עד 89% - תשולם תוספת של 15% מן התגמולים הרגילים; (4) לנכה שדרגת נכותו היא מ-90% עד 100% - תשולם תוספת של 20% מן התגמולים הרגילים; (5) לנכה שדרגת נכותו היא 100% מיוחדת שנקבעה לפי כללים שפורטו בתקנות - תשולם תוספת של 40% מן התגמולים הרגילים.

(ב) נכה הזכאי לתגמולים לפי סעיף קטן (א) ויש לו הכנסה מכל מקור שהוא חוץ מתגמולים לפי חוק זה, ינוכה מתגמוליו חלק מהכנסתו העולה על מחצית הסכום שנקבע כהכנסתו כדי מחיה. (ג) על אף האמור בסעיף קטן (א), נכה שדרגת נכותו אינה פחותה מ-50% ושאינו מסוגל להשתכר למחייתו, והוא זכאי לקצבה או תשלום כיוצא בזה לפי חוק אחר או לפי הסכם או הסדר כל שהוא (להלן - הקצבה), אף אם הקצבה עולה על הסכום שנקבע כהכנסה כדי מחיה, ישולם לו התגמול לפי סעיפים קטנים (א) ו-(א1) בניכוי סכום הקצבה ובלבד שלא יפחת מהתגמול לפי סעיף 5. (ד) נכה בעל דרגת נכות מיוחדת שנקבעה לפי כללים שפורטו בתקנות, תשולם לו, כל עוד הוא בעל דרגת נכות כאמור, תוספת של 40% לתגמולו. " בהתאמה קבעה הפסיקה את התנאים הבאים כתנאי הזכאות לתגמול הנצרך (ראה ע"א(תא) 3213/02 קצין התגמולים נ' סמיפור; ע"נ(חי') 539/00 דני בניטה נ' קצין תגמולים): א. נכות שנגרמה תוך ועקב שירות צבאי שאינה פחותה מ-50%. ב. הנכה לא מסוגל להשתכר למחייתו בשל מום גופני או שכלי. ג. אין סיכוי נראה לעין שיהא אפשר לשקמו אי פעם. ד. אין לנכה הכנסה כדי מחיה, כהגדרתה בתקנות הנכים (כללים להכרת אדם כאינו מסוגל להשתכר למחייתו ולהכרת הכנסה כדי מחיה).

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

בפועל, המשמעות של התנאי השני והתנאי השלישי במצטבר, אינה אלא אובדן כושר תעסוקתי צמית ומלא לעבודה מפרנסת. בהתאמה לאמור ביחס לתגמול החפ"ר, אלו התנאים עליהם לרוב ניטשת מחלוקת הטעונה הכרעה שיפוטית. כלומר התנאים שעניינם אומדן הפגיעה בכושר ההשתכרות. 43. לאור קביעותינו שנזכרו, לטעמנו לא נכון היה להפסיק את תגמול החפ"ר. המשיב נדרש לעשות אחת משתיים: א. להמשיך תהליך ההשמה כל עוד אינו יכול להציע למערער תעסוקה מוגנת נטולת מתחים בחצי משרה במרחק נסיעה סביר (לטעמנו שעה נסיעה לכל כיוון – עומדת בתנאי הסבירות לחצי משרה, ויש להניח שההחלטה שאדם מתאים לעבודה בחצי משרה כוללת הגיונית גם זמן נסיעה מצטבר שהנו סביר ביחס להיקף המשרה). ב. או לחלופין להמשיך ולשלם את תגמול החפ"ר אם הבעיה היא בעיה אובייקטיבית במציאת תעסוקה מתאימה, שיכול שאכן קשה למוצאה ככזו שתתאים למגבלות המערער. 44. יכול כאמור והמערער אף איבד כליל כושרו להשתכר. כאמור איננו קובעים מסמרות בענין זה, (אם כי זו חלופה אפשרית) שכן בפועל לא נמצאה עד היום עבודה מוגנת מתאימה שתאפשר לבחון הדבר לאשורה (למעט אולי כאמור בעמותת "דור לדור", ודומה כי גם המשיב לא היה מפסיק תגמול החפ"ר בשל אי היקלטות לעבודה אחת בלבד, שממנה עדיין לא ניתן להסיק מסקנות גורפות אודות הכשלה מכוונת של הליך ההשמה). מכל מקום, בחלופה זו, עמדת המשיב כאמור הינה שאין המערער זכאי לתגמול חפ"ר ותרופתו, אם בכלל, הינה בתשלום תגמול מיוחד (ראה השאלה האחרונה למר אסייג בחקירה הנגדית). נבאר בקצרה כי תגמול אחרון זה נועד למי שהמסקנה הנה שאינו בר שיקום תעסוקתי, שנכותו פחות מ-50 אחוז. מדובר בתגמול שהזכאות לו הנה לכאורה מעבר לזכאויות שבחוק או בתקנות שמכוחו (על פי פרשנות המשיב ביחס לתגמול החפ"ר כתגמול זמני שאינו מיועד למי שאינו בר השמה תעסוקתית). המבקש לזכות בתג"מ צריך לעמוד בתנאי הזכאות של אותו נוהל של אגף השיקום במשרד הביטחון. 45. הטעם לפרשנות זו של המשיב לפיה גם מי שאבד כליל ולצמיתות כושרו התעסוקתי אינו זכאי לתגמול חפ"ר, גם אם נכותו פחותה מ-50%, הינו כאמור שלשיטת המשיב תגמול החפ"ר הנו מעין תגמול מקביל לדמי אבטלה. לכן אם אין ביכולת המערער להשתכר כלל, וזה לא מצב זמני הנובע מהנכות אלא מצב קבוע, הרי שגם אז לשיטה זו, יש להפסיק את תגמול החפ"ר. שכן זה תגמול המשולם רק למי שהינו בר שיקום והשמה. כפי שצינו, עמדתנו שונה. פרשנות המשיב תיתכן מבחינה לשונית אם יושם הדגש רק על המילה "יכולתו" בסעיף 6(ב)(2) לחוק. לשיטה פרשנית זו יוצא סעיף 6 לחוק מנקודת מוצא שהנכה מסוגל להשתכר ולו חלקית, כלומר יש לו יכולת תעסוקתית ולו מוגבלת, ותגמול החפ"ר מיועד לסייע לו ולאפשר לו קיום כל עוד נמשך הליך ההשמה ויש בו טעם. אם אין לו לנכה יכולת תעסוקתית כלל, ממילא לשיטה זו אין הוא זכאי לתגמול חפ"ר. 46. ואלו לטעמנו, נכה שדרגת נכותו הנה מ-10% ומעלה, זכאי לתגמול חפ"ר כל עוד

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

מקיים הוא את התנאים בסעיף 6(א) ו-6(ב)(1) לחוק, ומקיים הוא בנוסף אחד משני מצבים: א. (כשיטת המשיב) מסוגל הוא לעבודה מפרנסת, ומשתף הוא פעולה עם הליך השמה שלעתים יכול אכן להיות ממושך, בין בשל אי מציאת עבודה ההולמת הפגימה הרפואית, ובין בשל היות של הנכה בנכות תעסוקתית מלאה אך זמנית. זאת להבדיל מתגמול הנצרך שם מדובר על נכות תעסוקתית מלאה וקבועה. ב. לחלופין (בשונה מעמדת המשיב) כל עוד מצוי הוא במצב בו אין הוא מסוגל להשתכר, גם אם מדובר באובדן כושר תעסוקה מלא וקבוע. פרשנות זו הולמת גם היא, לטעמנו, אף יותר מפרשנות המשיב, את לשונו של סעיף 6(ב)(2) לחוק, הקובע התנאי כי הוכח לקצין התגמולים, לפי כללים שייקבעו בתקנות, כי הנכה "עשה את כל אשר ביכולתו כדי לקבל הכנסה או להגדילה עד מחצית השכר הקובע". פרשנות זו אינה מתמקדת במלה "יכולתו" באופן בלעדי אלא מציבה המלה בהקשר המשפט בו היא מצויה "עשה את כל אשר ביכולתו". אם אין היכולת נתונה, הרי שהנכה אינו מפר תנאי זכאות זה, ממש כמו במצב בו נתונה היכולת התעסוקתית, אך מוגבלת היא. 47. גם אם פרשנות המשיב אפשרית מבחינה לשונית, הרי שלכאורה משעה שמדובר על שתי פרשנויות אפשריות סבירות ולו באותה מידה מבחינת הלשון, צריכה הכף לנטות בחוק סוציאלי לכיוון עמדתו של הנכה. נציין כי מקובל עלינו שכלל פרשני אחרון זה אינו ממצה ואינו קונקלוסיבי, והביטוי "חוק סוציאלי" אינו נוסחת קסם שתכשיר קבלת תגמולים או זכויות שלא מכוח דין. ייתכנו מצבים בהם יש אינדיקציות פרשניות לכך שתכלית דבר החקיקה אינה מאפשרת הפירוש המקל, גם אם אפשרי הוא לשונית לא פחות מפרשנות מתחרה. אולם אינדיקציות מעין אלה כפי שיבואר, לא נמצאו לנו כאן. גם האפשרות (הלא וודאית) שנכה שנכותו פוחתת מ-50 אחוז ימצא זכאי לתגמול הקיום של תג"מ אינה מעלה ואינה מורידה מבחינה פרשנית; שכן כאשר נשאלת השאלה מהי תכליתו והיקף התפרשותו של סעיף 6 לחוק, לא ניתן לעגן פרשנות הסעיף על סמך זכות סוציאלית אחרת, שמקור תוקפה אינו בכלל בחוק בו קבועה הזכאות לתגמול חפ"ר, אף לא בתקנות שמכוח החוק הנ"ל, אלא בנוהל חיצוני לחוק ומאוחר לו, נוהל של אגף השיקום. קשה להלום שכוונת המחוקק הייתה לצמצם ולנגוס בהיקף הזכאות לתגמול חפ"ר בסעיף 6 לחוק, מכוח נוהל החיצוני לאותו חוק ומאוחר לו. זאת אף מעבר לבחינת תנאי הזכאות לגופם לקבלת תגמול תג"מ. 48. איננו מסתפקים אפוא בלשון כמאפשרת הפרשנות המקלה עם הנכה בחוק סוציאלי, ונזקקים גם לתכלית דבר החקיקה נשוא הפרשנות, אך זאת מתוך ראייה פנימית של החוק והתקנות שמכוחו, בלא נוהלים חיצוניים לו שעניינם בתגמולי קיום אחרים. נוהלים כאלה אינם יכולים לטעמנו להקרין על פרשנות סעיף 6 והיקף תחולתו. סעיף 6 המעגן את תגמול החפ"ר, שכן הוא כאמור לסעיף 7 המעגן את תגמול הנצרך. שני תגמולי הקיום מעוגנים בחוק עצמו, ונועדו כאמור לתן רשת בטחון לנכים הסובלים מנכות בעלת השפעה תעסוקתית ממשית, חלקית או מלאה, זמנית או קבועה. בעוד

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

שתנאי סף לתגמול הנצרך הנה נכות מוכרת בת 50% ומעלה, הרי ששיעור הנכות המינימלי שהנו תנאי (לא מספיק אך הכרחי) לתגמול חפ"ר הנו נכות משוקללת מ 10% ומעלה שיכולה להגיע עד 100%. תגמול הנצרך דורש בנוסף תנאי מחמיר של אובדן צמית ומלא של הכושר להשתכר (ובנוסף אי קיום הכנסה מספקת למחייה). במאמר מוסגר – גם מי שנמצא זכאי לתנאים מחמירים אלה ונמצא זכאי לתגמול נצרך, יכול משרד הביטחון לטעמנו לפתוח לעיון מחדש החלטתו להכיר בתגמול הנצרך, מכוח סע' 35 לחוק, אם חלה התפתחות רלבנטית שלא היתה ידועה או הסתבר, ולו מנתונים חדשים, שההחלטה היתה מוטעית. אולם היות ותגמול הנצרך נושא מטבעו אופי קבוע, ובדיקתו נושאת אופי קפדני, לא אחת לאחר נסיונות שיקום שכשלו (הטעם לכך ברור, לאור המשמעות הכספית והערכית כאחד הנודעת לקביעה שהנכה איבד כליל כושרו להשתכר ולהשתקם בעבודה מפרנסת ולו בהיקף חלקי) – הדעת נותנת שסמכות העיון מחדש בהקשרו של תגמול זה לא תיעשה על נקלה. תגמול הנצרך כאמור הוא תגמול הקיום הגבוה ביותר. ואלו תגמול מחוסר הפרנסה נשוא תיק זה, משולם למי שדרגת נכותו נעה מ 10% ועד 100% (סע' 6(ג) לחוק) כלומר הזכאות לתגמול זה יכולה להיות הן למי שנכותו פחותה בהרבה מ 50% והן למי שנכותו עולה על 50%. השוני העיקרי שתגמול החפ"ר נושא אופי זמני במובן זה שניתן לבדוק מעת לעת המשך קיום תנאי הזכאות במצטבר, בלא צורך להיזקק לסמכות העיון מחדש בהחלטות הקבועה בסע' 35 לחוק. הדבר נובע גם מלשון תק' 2(3) של תקנות הנכים (כללים להוכחת חוסר פרנסה) שהנה כאמור – "אם שוכנע קצין התגמולים כי נכה שהוכר כמחוסר פרנסה אינו מסוגל מפאת נכותו להסתדר בעבודה וכי אין לצפות שבעתיד הנראה לעין תהיה אפשרות מעשית להעסקתו בעבודה, בעסק או בכל מקור פרנסה אחר, רשאי קצין התגמולים להמשיך ולשלם לנכה תגמול חוסר פרנסה, תוך תקופת זמן שקבע מפעם לפעם, ללא צורך במילוי התנאים הקבועים בפסקאות (1) ו-(2)" 49. לשיטת המשיב:א. המחוקק ביקש להכיר בזכאות לתגמול קיום מסוג נצרך למי שאיבד כליל ובאופן צמית כושרו להשתכר ונכותו היא מ 50% ומעלה (בהינתן יתר התנאים).ב. הכיר הוא גם (כמובן לא במצטבר, ובהינתן יתר התנאים שלרוב כאמור אינם נשוא להתדיינות משפטית) בזכאות לתגמול קיום של חפ"ר למי שנכותו מ 10% ומעלה: זאת, כל עוד נכותו, גם אם נושאת היא הגבלה תעסוקתית, אינה מגבילה באופן מלא; או לחלופין ההגבלה המלאה היא זמנית (כאשר נראה שלפחות בחלק ממצבים אלה ניתן לשלם לחלק מהתקופה בפרק זמן מוגבל תגמול קיום אחר מסוג "תט"ר", כשטרם החל תהליך שיקום בשל המצב הרפואי). כך שהנכה יכול בסופו של יום להשתכר במומו, וכל עוד משתף הוא פעולה עם הליך השיקום, שנועד להשימו בעבודה המתאימה למומו. ג. ומה עם מי שאיבד כליל כושרו להשתכר באופן צמית, אך נכותו המשוקללת עולה על 9% אך פוחתת מ 50% (ממילא ברור שעל פי רוב מצבים אלה יהיו נדירים יחסית, אך עובדה היא

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

שגם המשיב מכיר בקיומם לפי שהכיר בצורך המעשי, שנוצר לאור פרשנותו את תגמול החפ"ר, לתן מענה לאותם נכים שאינם ברי השמה כלל, ונכותם פחותה מ 50%, בדמות תגמול התג"מ). מצבו של נכה כזה בפן הכושר התעסוקתי גרוע הרי מזה של חברי הקבוצה הקודמת שנזכרה בס"ק ב'. ואין הוא זכאי לתגמול הנצרך לאור גובה נכותו. משיטתו הפרשנית של המשיב עולה בפועל שכאן דווקא ביקש המחוקק לקפץ ידו, ודווקא הנכים הנכנסים לקבוצה זו יסתפקו בתגמול הקיום הקבוע בסע' 5 לחוק ש"שוויו" נכון להיום הנו 42-43 ₪ לערך לכל אחוז נכות. לכן לכאורה נולד תגמול התג"מ, שהזכאות לו כאמור "חיצונית" לחוק. אלא שבהתעלם מנהלים חיצוניים לחוק שעניינם בקביעת זכויות שלא נזכרו בו, וזו כאמור דרכנו בפרשנות סע' 6, קשה להלום שזו אכן היתה כוונת המחוקק. היינו להוציא מגדר זכאות את מי שמגבלותיו התעסוקתיות הנובעות מנכותו, חמורות בהרבה מאלו של מי שנמצא זכאי, ונכותו אינה מקימה לו זכאות אף לתגמול הקיום האחר שהציב המחוקק לנגד עיניו – תגמול הנצרך. נראה לנו כאמור שהמחוקק ביקש בסע' 6 ו 7 לחוק להקים רשת בטחון סוציאלי בהיקפים כספיים משתנים (כתלות גם בגובה הנכות), ביחס לכל הנכים: כל עוד נכותם עולה על 9%, מקיימים הם תנאי סף שנזכרים בסע' 6 או 7 לפי ענין (לרבות ביחס להיעדר מקור הכנסה), וכל זמן שנכותם נושאת עמה הגבלה תעסוקתית בין חלקית ובין מלאה. 49. נקודת תורפה של פרשנותנו הנה שכפי שבואר, תגמול החפ"ר הנו זמני באופיו במובן זה שניתן להכיר בזכאות לו לתקופות מוגבלות (גם אם לא הוגדרו במדויק בחוק), שאז ניתן לבחון הזכאות מחדש (מן הסתם גם בועדות צר"מ שעניינן בדיקת כושר העבודה). זאת בשונה מתגמול הנצרך הנושא מטבעו אופי קבוע. מדוע אם כן ביקש המחוקק גם במקרה של נכה שנכותו פוחתת מ 50% אך איבד כליל ולצמיתות כושרו התעסוקתי, שזכאותו להמשך החפ"ר תוסיף ותיבחן מעת לעת? במבט ראשון, יש כאן חוסר עקביות, אך ראשית: חוסר עקביות זה צורם פחות מבחינה פרשנית מזה עליו הצבענו לעיל בפסקה הקודמת. שנית, במבט שני, נראה שניתן לפרש זאת לא כחוסר עקביות אלא כמנגנון בטחון. מדובר בכספי ציבור, והזכאות העקרונית לתגמול החפ"ר עשוי שתקום כאמור החל משעור נכות נמוך יחסית של 10% ולו לתקופה מוגבלת, בהינתן יתר התנאים. סביר אפוא שהמחוקק ביקש לשריין שסתום בטחון ובקרה על מנת שמי שהמסקנה לגביו הנה שאיבד יכולת ההשתכרות שלו באופן מלא וצמית אך נכותו פוחתת מ 50% - תיבדק המשך זכאותו לתגמול החפ"ר מעת לעת. שכן כאשר כל התנאים שווים נכויות בשעור שפוחת מ 50% על פי רוב (ולא תמיד) לא תגרומנה לאובדן מלא לצמיתות של כושר ההשתכרות. לכן הגיוני שכאן ביקש המחוקק לקבוע מנגנון בקרה שוטף של בדיקת המשך קיום תנאי הזכאות מעת לעת; מנגנון שיכול לשמש ממילא גם לתיקון טעויות אם התגלו, ושאינו קיים ביחס לנכה נצרך. מנגנון זה לא מצריך היזקקות לסמכות העיון מחדש מכוח סע' 35 לחוק: סמכות אחרונה זו עשויה להיות מושא למחלוקת אודות

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

התנאים המצדיקים עשיית השימוש בה. 50. מסקנותינו בעניין מגבלותיו התעסוקתיות של המערער וקבלת הערעור נובעות משילוב מסקנות הצר"מ לאורך השנים, עליית הנכות הנפשית, ההיסטוריה התעסוקתית של המערער, ומסקנות מומחה הועדה. מדובר במארג שיסודותיו משתלבים זה בזה כמכלול. נשוב ונפנה לעמדת מומחה הועדה אשר גרס כי דפוס ההתנהגות של המערער מלמד על כך שעבודה קבועה לתקופה ממושכת, גם 4 שעות ביום, אינה מציאותית ואינה מתאימה לאדם עם דפוס התנהגות כזה. אמנם מומחה הועדה ציין מספר פעמים בחקירה כי אינו בעל המומחיות המתאימה לחיווי מסקנות בתחום הפסיכיאטרי, ולטעמו אף היה מקום למינוי פסיכיאטר. טען אפוא ב"כ המשיב כי אין לסמוך אפוא על מסקנות מומחה הוועדה. גדר הספק כאמור נוגע לשאלה האם אותו דפוס התנהגות נובע ממניפולציה או מנכותו הנפשית של המערער, שהינה כאמור נכות נפשית בשיעור לא מבוטל של 30 אחוז, הנובעת משירותו. 51. כבר ציינו מס' פעמים התרשמותנו שאין מדובר במניפולציה ברת שליטה אלא בתסמיני הנכות הנפשית. אולם לאור דברי המומחה ולמען הזהירות, ראינו להציף בתום חקירת המומחה אפשרות מינוי מומחה בתחום הנפשי, חרף השלב המאוחר אליו הגיע הדיון. הוסכם בזמנו כי ניתן יהיה להגיש מסמכיו של ד"ר סגל הפסיכיאטר המטפל במערער מטעם אגף השיקום, ובישיבת ההוכחות ביקש ב"כ המערער להגיש גם מסמכים עדכניים של הפסיכיאטר ד"ר רשף. לאחר שניתנה לצדדים אפשרות לשקול עמדתם, ציין ב"כ המערער שאם יסרב המשיב להגיש את המסמכים של ד"ר רשף בלא חקירה, הוא מסכים למינוי מומחה פסיכיאטרי. ובמידה וכן יינתן לו להגיש גם מסמכיו של ד"ר רשף בלא חקירה, הוא מוותר על מינוי מומחה פסיכיאטרי ומסתפק במסמכים של ד"ר סגל וד"ר רשף. המשיב התבקש לתן אפוא עמדה להגשת מסמכיו של ד"ר רשף בלא חקירה, וכן למינוי מומחה במקרה שאינו מסכים להגשת מסמכים של ד"ר רשף בלא חקירתו. בסופו של יום ב 11.5.14 הודיע המשיב כי הוא מסכים גם להגשת מסמכי ד"ר רשף בלא חקירה. משכך, ניתן צו לסיכומים. 52. א. נציין כי עמדת ועדה זו היתה ונותרה כי תזה רפואית יש להמחיש ברגיל על דרך הגשת חוו"ד רפואית (שאז נפתח הפתח לבחינת מכלול הראיות התומכות או שוללות תזה זו). טעם הדרישה מהותי ולא פורמלי ונועד הוא לייתר תקלה. יחד עם זאת, לאור הגמישות הראייתית העולה על זו שבהליכים אזרחיים רגילים, לעתים ניתן להקל, ויש לעשות זאת רק במקרים המתאימים ובזהירות הראויה (ביחס לאותה גמישות ראייתית עיין בסע' 20-21 לחוק בתי דין מנהליים; סע' 28 של חוק הנכים (תגמולים ושיקום)). מקרה זה הנו מתאים. יש לזכור כי המערער אינו נטול חוו"ד.ב. השאלה המרכזית הנצרכת למענה בחוו"ד רפואית הן המגבלות התעסוקתיות הנובעות מן הנכות הרפואית, והאם לאורן ניתן לקבוע שהמערער הכשיל הליך ההשמה. כלומר חוו"ד הנצרכת הנה של מומחה תעסוקה. והנה בענין זה נתמכת עמדת המערער לא רק בחוו"ד תעסוקתית מטעמו,

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

אלא בחווה"ד של מומחה בתחום התעסוקה שמונה מטעם הועדה. השאלה הנצרכת לבחינה הנה תעסוקתית בטיבה. משהסכימו הצדדים להגיש בלא חקירה את מסמכי ד"ר סגל וד"ר רשף, שניהם מומחים בתחום הנפשי, ניתן אפוא לבחון האם נמצא בהן תימוכין המשלימים את אותה פיסה שהיתה חסרה בפאזל לשיטת מומחה הועדה של מומחיות בתחום הנפשי (אם בכלל היתה חסרה). תשובתנו הנה בחיוב. ודוק: יכול ולו היתה השאלה המרכזית שעור הנכות הנפשית או קשר סבתי בין השירות לפגימה נפשית, לא די היה במסמכים אלה. אולם כמסמכים המשלימים התמונה בפן התעסוקתי בו ניתנו חוות דעת כדת וכדין – די בהם. ג. במסמך ממאי 2006 מציין ד"ר סגל כי המערער מצוי במעקב וטיפול שלו מטעם משהב"ט, וידוע כסובל מתמונת פוסט טראומטית כרונית, לאחר הלם קרב במלחמת שלום הגליל. מטופל תרופתית בנוגדי דכאון, ותרופות הרגעה ושינה. הוא סובל מהפרעות ברורות של קשב וריכוז, סימני חרדה ונדודי שינה. מדובר במכתב שהופנה למינהל הסטודנטים במכללה בה למד המערער בזמנו, ונועד לאפשר לו ההקלות המקובלות לאור המצב הרפואי. במכתב נוסף לאותה מכללה מאוקטובר 2007, מצוינים אותם תסמינים ובנוסף קשיי זכרון. מצוין שלמרות המגבלות מנסה המערער לעמוד במטלות הלימוד ועושה זאת בגבורה, כאשר מבוקשת האפשרות לגשת לבחינות נוספות עם ההקלות האפשריות. מכתב דומה נשלח שנה אח"כ באוקטובר 2008. במכתב ממרץ 2013 המופנה לאגף השיקום מציין ד"ר סגל כי המערער ממשיך במעקב החודשי ומתקשר טלפונית ברגעי המתח, תקופה ממושכת חסר חסר אונים, מרבה להתלונן על מיחושים גופניים ולחץ בחזה, שיעול כאבי ראש, קושי בהירדמות, מרבה בתגובות זעם על גירויים פעוטים, לא מרוכז, לא מתפקד, עזב מס' פעמים את ביתו לבית אמו עקב התקפי זעם עד שיירגע, מדובר בפוסטטראומה מלחמתית קשה עם התקפי חרדה חוסר יציבות רגשית ופגיעה תפקודית. מכתבו המפורט של ד"ר רשף (מנהל המחלקה הפסיכיאטרית בב"ח העמק) מופנה אל הפסיכיאטר המטפל במשהב"ט. המכתב הנו מ 17.6.13 מתוארים שם סימפטומים דומים לאלו שנזכרו במכתבו של ד"ר סגל. מצוין שהמערער פנה מיוזמתו למיון ללא הפניה בתלונת אי שקט, סביב הידיעה על החלפת הפסיכיאטר המטפל, ד"ר סגל שהפסיק לעבוד עם משהב"ט, וכן חרדה מתוצאות התביעה מול משהב"ט ותסכולים מהתאמת תעסוקה והפסקת התגמול. מכתב מפורט נוסף של ד"ר רשף הנו מפברואר 2014. מתוארים שוב הסימפטומים הנמשכים שנזכרו, ובנוסף עליה במשקל, רגישות יתר (התפרצות בכי אפילו משיר) התקפי חרדה של פלפיטציות, שלאחריהם חש סחוט ומדוכדך. מצוינות תחושות של חוסר אונים, נסער בשיחה, נזכר שמטופל במרפאה יחד עם קבוצת משהב"ט של PTSD פעם בשבוע. במכתב מאפריל 2014 נזכרות בנוסף גם תגובות של רעד רב, וקשיי התמודדות עם הילד בן התשע הסובל מחרדות. נזכרות התרופות בהן מטופל המערער. בפרק הסיכום מצוין שסובל מהיפוכונדריאזיס והימנעויות, קשיים בויסות, מתקשה להחזיק

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

במקומות עבודה – בפועל אינו מסוגל לעבוד. יש גם קשיים רבים בזוגיות ומול ילדיו, וקשיים חברתיים. 53. נתונים אלה משלימים התמונה והולמים את התרשמות מומחה הועדה והתרשמותנו שלנו, שאין מדובר באי שתוף פעולה עם הליך השיקום, אלא אי היקלטות במקומות העבודה שנובעת ממגבלותיה התעסוקתיות האובייקטיביות של הנכות הנפשית ותסמיניה. מכאן שמן הגורן ומן היקב, לא מוצדקת הייתה החלטה להפסיק תגמול החפ"ר למערער ודינה להתבטל. אם אבד המערער לחלוטין כושר השתכרותו הרי שיש כאמור להמשיך ולשלם תגמול החפ"ר על פי פרשנותינו האמורה לסעי' 6, כפוף לבדיקת המסוגלות התעסוקתית (שמא יחול שיפור) ויתר התנאים מדי פרק זמן סביר. אם לא איבד המערער כליל יכולת ההשתכרות וכשר הוא לתעסוקה מוגנת בחצי משרה, ממילא יש להמשיך תגמול החפ"ר תוך המשך ניסיונות ההשמה בתעסוקה מוגנת ככל שזו תמצא. נשוב ונציין להסרת ספק, כי בעניין אחד מקובלת עלינו פרשנות המשיב: תגמול החפ"ר נושא אופי זמני במובן זה שמעת לעת רשאי המשיב לבדוק האם מתקיימת זכאות המערער להמשך תגמול זה. נכון לעכשיו היא מתקיימת, אך זכאותו של המשיב לבדוק העניין מעת לעת נובעת אכן מתנאי סעיף 6 הקובע כי הזכאות היא רק כל עוד אין למערער הכנסה מכל מקום, או שהכנסתו פחותה ממחצית שכרו הקובע. בהתאמה, גם דרישת סעיף 6(ב)(2) שהייתה שנויה במחלוקת בערעור זה, אפשר שתיבחן על ידי המשיב מעת לעת. ממילא גם דרישה זו נתונה לבחינה מחדש והדבר נובע כאמור מלשון תק' 2(3) של תקנות הנכים (כללים להוכחת חוסר פרנסה). לא למותר לשוב ולציין כי חובת המשיב המופקד על יישום החוק היא חובה כפולה. מחד, צריך הוא אכן לדאוג שכספי ציבור לא ישתלמו למי שאינו מקיים תנאי הזכאות שבחוק ובתקנות, גם אם מצבו הסוציאלי קשה. מאידך, ולא פחות חשוב, חובתו ולא רק זכותו של המשיב לדאוג לכך שמי שמקיים את אותם תנאי זכאות ישולמו לו התגמולים להם הוא זכאי במלואם. המשיב אמון על הפעלת אחד מהחוקים הסוציאליים החשובים בדיון, שהיקף הזכאות לגביו (אכן זכאות רחבה לעיתים), כמו גם היקף הפרשנות המקלה לעיתים, נגזרים מכך שמדובר בחוק שבא להיטיב עם מי שבאו להיטיב עם המדינה ונפגעו בגופם או בנפשם תוך כדי שירות בכוחות הביטחון. 54. אנו מקבלים הערעור, מבטלים החלטת המשיב, וקובעים כי זכאי הוא להמשך תגמול החפ"ר מעת שהופסק ועד היום, ולמצער לתקופת פרק זמן נוסף של שנה מהיום, שאז ניתן יהא לשוב ולבחון המשך יכולתו בפן התעסוקתי ולקבל החלטה חדשה בנושא בהתאם לתוצאה. המשיב ישא בהוצאות המערער בגין שכ"ט עו"ד בסך כולל של 12,000 ₪. כן ישיב למערער הוצאות חוזה"ד של המומחה מטעמו והשתתפותו בשכר מומחה הועדה כאשר הוצאות אלה נושאות הפרשי ריבית והצמדה מאז שולמו על ידי המערער. סכומי ההוצאות – לתשלום תוך 30 יום מיום בו הוצגו אסמכתאות על גובה התשלום. ניתן היום, ה' תשרי תשע"ה, 29 ספטמבר 2014, בהעדר הצדדים.

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן

מר דוד לוקוב

חבר הוועדה

דר' אלכס קורת

חבר הוועדה

יואב פרידמן, שופט

יו"ר הוועדה

מסמך זה עשוי להכיל שינויים שהוטמעו ע"י מערכת אתר פסקדין. להסבר לחצו כאן